

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології**

Кафедра психології

Пінчук Карина Віталіївна

УДК 159.9

Кваліфікаційна робота

Гендерні стереотипи у молоді України щодо сімейного виховання дітей

053 «Психологія»

«Психологія»

Вказати назву освітньої програми

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ К. В. Пінчук

Науковий керівник (консультант) Сингаївська Ірина Валентинівна,
кандидат психологічних наук, професор

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	03
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЩОДО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ.....	08
1.1. Теоретичний аналіз гендерних стереотипів щодо сімейного виховання дітей	08
1.2. Вплив гендерних стереотипів на різні сфери життя людини.....	17
1.3. Особливості формування і прояву гендерних стереотипів у молоді України.....	25
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОЛОДІ УКРАЇНИ ЩОДО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ.....	36
2.1. Аналіз підходів різних науковців до дослідження гендерних стереотипів щодо сімейного виховання дітей.....	36
2.2. Організація та методика емпіричного дослідження гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей	47
2.3. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей.....	49
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА З МОЛОДДЮ ЩОДО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ.....	55
3.1. Особливості профілактичної і корекційної роботи з гендерними стереотипами у молоді України щодо сімейного виховання дітей.....	55
3.2. Рекомендації щодо соціальної корекції гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей.....	64
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі всі ми живемо і проживаємо свої певні соціальні ролі, тому все більшої актуальності набувають дослідження гендеру і його місця в сучасному суспільстві. Гендер або статева роль становить собою культурний та соціальний аспект, який визначає особливості поведінки та характеру, що вважаються типовими для чоловіків і жінок.

Соціальні стереотипи про різні групи людей можуть впливати на якість їхнього життя. Якщо ці стереотипи мають позитивний характер, вони можуть сприяти підтримці цих груп, сприяючи полегшенню доступу до соціальних переваг та відповідно досягненню різних потреб їх учасників. Знання про загально визнані у суспільстві уявлення про різні категорії людей може вплинути на сприйняття якості життя, змінюючи мотивацію до досягнення мети та розкриваючи різні аспекти особистості, такі як самооцінка, вміння, рівень загрози або удачі.

У сучасному суспільстві спостерігається зростаюча увага до проблеми стереотипів гендерних ролей серед молоді. Багато організацій, освітніх установ, ініціатив та громадських обговорень спрямовані на розбурхання цих усталених уявлень про те, якими мають бути хлопці та дівчата. Останнім часом гендерна проблематика набуває значущості як ключовий аспект суспільних відносин, що вимагає уваги. Принцип неупередженого ставлення до особи незалежно від статі вважається важливою умовою для демократичних змін і сталого розвитку будь-якого суспільства.

Разом з тим гендерна тематика залишається дуже чутливою для нашого суспільства. Наприклад, політичні суперечки стосовно ратифікації Україною у червні 2022 року «Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашнього насильства» стали предметом гострої полеміки. У західних країнах гендерна тематика втілюється у "культурі скасування" (cancel culture), тоді як російська державна пропаганда активно використовує

гендерні питання для формування ідеологічних претензій проти західного суспільства.

Проблеми гендерних стереотипів у молоді щодо сімейного виховання дітей означає формування та утримання усталених уявлень, очікувань і норм про те, як повинні поводитися чоловіки і жінки в суспільстві. Гендерні питання стосуються всіх аспектів життя чоловіків і жінок у суспільстві, їх взаємозв'язку, нерівності у доступі до ресурсів та їх використанні, активності, а також відповіді на зміни та взаємин між особами. Це може містити такі стереотипи, як розподіл обов'язків за статевою приналежністю, очікування щодо кар'єри, стереотипи у виборі професій, упередження щодо певних хобі, інтересів, поведінки, зовнішності та багато іншого. Своєю чергою, гендерні стереотипи є відображенням характеристик більшості чоловіків і жінок, при цьому не враховуючи індивідуальних особливостей. Такі прийняті у суспільстві «правила» значною мірою впливають на міжособистісне спілкування дівчат і хлопців. Іншими словами, гендерні стереотипи визначають поведінку людей у стосунках до одруження, під час формування сім'ї. Значна кількість таких уявлень допомагають молодому поколінню підготуватися до майбутніх соціальних ролей (дружина/чоловік, мати/батько). Однак, такі стереотипи були сформовані досить давно під впливом іншого суспільного світогляду. Такі застарілі гендерні стереотипи переважно виступають обмеженням можливостей для молодого покоління.

Тематика гендерних стереотипів порушується більшою мірою у роботах, присвячених безпосередній проблематиці питання маскулінності та фемінності. Гендерна проблематика розкривається в роботах багатьох українських авторів і авторок: В. Агеєвої, В. Близнюк, Л. Бут, В. Власової, Л. Гаєвської, Т. Говорун, І. Головащенко, О. Кікінежді, Т. Ладиченко, О. Луценко, Л. Магдюк, Н. Протасової, Л. Смоляр та інших. Теоретичне аналізування даного питання порушується у наукових працях таких авторів як М. Ворона, Н. Гоніна, І. Ханіна, В. Жорова та ін.

Досліджуючи сучасні наукові джерела, першочергово звертаємо увагу на думку М. Ворони, він зазначає, що гендерні стереотипи слід розуміти як поширені в суспільстві уявлення про особливості поведінки представників різних гендерів, в першу чергу чоловіків і жінок. Ці стереотипи виконують функції підтримки і відтворення гендерних ролей, а також сприяють формуванню гендерної нерівності. Їхня стійкість у сучасному суспільстві забезпечується завдяки когнітивним викривленням, які дозволяють людям вибірково сприймати і інтерпретувати інформацію, що надходить із зовнішнього світу. Стереотипи виникають як наслідок існування гендерних ролей (соціальних очікувань). На користь гендерних стереотипів висуваються свої аргументи. Стереотипізація відіграє позитивну енергоощадну роль, оскільки схематизує процес формування гендерної ідентичності у процесі соціалізації, пропонуючи певні зразки. Гендерні стереотипи знижують невизначеність при спілкуванні і, як наслідок, знижують стресогенність соціальних контактів.

Тому важливого теоретичного і прикладного значення набуває поглиблене вивчення сутності та структури походження проблеми гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей. Обґрунтування чинників, критеріїв, та причин походження проблеми стереотипізації гендерних ролей у молоді України. Це і визначило тему нашої кваліфікаційної роботи: «Гендерні стереотипи у молоді України щодо сімейного виховання дітей».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні чинники розвитку гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей.
2. Обґрунтувати психологічні чинники розвитку та впливу гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей.

3. Емпірично дослідити особливості гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей.
4. Розробити рекомендації стосовно зменшення прояву гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей.

Об'єкт дослідження – гендерні стереотипи особистості.

Предмет дослідження – гендерні стереотипи щодо сімейного виховання дітей.

Методи дослідження. Для досягнення мети та реалізації завдань було використано комплекс методів: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння для розкриття сутності та визначення базових понять досліджуваної проблеми, структурування; емпіричні – анкетування, психодіагностичні методики; кількісної обробки даних – визначення середніх значень, відсоткових співвідношень, коефіцієнт рангової кореляції Пірсона для виявлення кореляційних зв'язків між досліджуваними показниками.

Для емпіричного дослідження проявів гендерних стереотипів застосовано: опитувальник «Розподіл ролей у родині» (Ю. Альошина, Л. Гозман, Є. Дубовська), «Статеврольовий опитувальник» (С. Бем), методика «Діагностика міжособистісних відносин» (Т. Лірі).

Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм для SPSS 13.0 for Windows та пакета програм Microsoft Office for Windows XP Professional.

Наукова новизна одержаних результатів:

уперше:

- розроблено програму психологічної профілактики та корекції роботи з гендерними стереотипами у молоді;
- рекомендації щодо соціальної корекції гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей;
- теоретичні уявлення щодо шляхів розв'язання проблеми гендерних стереотипів щодо сімейного виховання дітей, а також про психологічні

засоби профілактики та корекції гендерних стереотипів у молоді щодо сімейного виховання дітей.

Практичне значення дослідження полягає у визначенні напрямів психологічної допомоги та розробці системи психологічних засобів профілактики та корекції гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей. Матеріали дослідження можуть бути використані організаційними психологами у роботі з молоддю.

Теоретичний та практичний матеріал дослідження може стати корисним у розробці та модернізації курсів «Відповідальне батьківство», «Гендерно-трансформаційне батьківство для батьків».

Апробація результатів роботи. Результати роботи представлені у вигляді тез «Особливості гендерних стереотипів молоді» на V Міжнародній конференції «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку», яка відбулася 07 грудня 2023 року в ВНЗ «Університеті економіки та права «КРОК».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (80 найменувань) та 3 додатки. Загальний обсяг курсової роботи – 106 сторінок, основний обсяг – 80 сторінок. Робота містить 7 таблиць, 1 рисунок, 3 додатки (на 8 сторінках).

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЩОДО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

1.1. Теоретичний аналіз гендерних стереотипів щодо сімейного виховання дітей.

Стать традиційно пов'язують із біологічними характеристиками, такими як будова геніталій, репродуктивна система та набір хромосом. Однак, визначення чоловіків і жінок також включає соціальні аспекти. Гендер – це складна система цінностей, норм, ролей, стилів життя та поведінки, які суспільство моделює та підтримує через соціальні інститути. Ці уявлення про чоловіків і жінок формуються через соціалізацію в рамках соціальних, політичних, економічних та культурних контекстів, відображаючи уявлення про ролі, стосунки та характеристики осіб залежно від їх статі[1, с. 125].

Гендерні стереотипи формуються на основі уявлень про соціальні ролі, які приписуються жінкам і чоловікам у суспільстві. Ці ролі визначають, як очікується, що люди певної статі повинні діяти, говорити, вдягатися, доглядати за собою та поводитися. Наприклад, жінкам часто очікується бути ввічливими, турботливими та одягатися в жіночому стилі, тоді як чоловіків частіше сприймають як сильних, агресивних і сміливих. За словами психотерапевта Л. Фліс, біологічна різниця між чоловіками та жінками визначається на рівні статевих хромосом: у жінок XX, у чоловіків XY. Ці відмінності можуть виявлятися в різних аспектах, таких як сприйняття болю, фізична агресія, будова мозку та схильність до певних захворювань. Крім того, кожна людина має свою психологічну стать, яка включає набір рис, поглядів і поведінки, що часто асоціюються з однією зі статей. Наприклад, амбіції, зосередженість на дії або бажання експериментувати в сексуальному житті частіше вважаються стереотипно чоловічими рисами [2, с. 134, 3, с.234].

У кожному суспільстві існують традиції, моральні принципи та цінності, що спадково передаються та визначають соціальні норми та моделі поведінки. Це об'єднує дві гендерні категорії й встановлює соціальні ролі та статуси жінок і чоловіків. Соціальні статуси визначають позиції людей у суспільстві та представляють собою розподіл громадян за штучно створеними класами у взаємодії з іншими людьми. Гендерні стереотипи є різновидом соціальних стереотипів. Поняття «соціальний стереотип» у науковий обіг було введено У. Ліппманном, який вважав стереотипізацію (більш широко – категоризацію) фактично єдиним способом пізнання людиною нескінченної різноманітності світу. Згідно з У. Ліппманном, стереотип як стійкий упорядкований образ, схема, модель, крім того, служить для економії зусиль при оцінці нових ситуацій, особливо високодинамічних, а також для «розмітки світу». Останнє означає, що за допомогою стереотипів ми формуємо в нашій свідомості картину світу, відповідно до якої живемо і діємо, транслюємо зовні свої переваги, самостверджуємося, визначаємо групові цінності, відстоюємо групові інтереси та свої права. Звідси властивостями стереотипів є їх узгодженість (внутрішня та міжособистісна), особистісна і групова стійкість, вибіркова спрямованість, емоційно-оцінний зміст. В Україні проблеми гендеру також знаходиться у полі уваги науковців та з кожним роком стає все більш і більш актуальною. Значний внесок у дослідження проблем гендеру зробили: О. Горошко, Т. Бурейчак, С. Оксамітна, Т. Марценюк та ін. [4].

Варто також розглянути теорії та роботи І. Кльоциної. Вона ідентифікує три основні групи гендерних стереотипів. Перша група стосується стереотипів маскуліності-фемінності, де чоловікам та жінкам приписуються певні соціально-психологічні характеристики. Друга група пов'язана з встановленням ролей у сім'ї та професійному житті відповідно до статі, вважаючи сімейну роль основною для жінок і професійну для чоловіків. Третя група гендерних стереотипів асоціюється зі статевими відмінностями у змісті праці, де жінкам приписується експресивна сфера

діяльності, а чоловікам – інструментальна. Ці групи стереотипів взаємопов'язані та мають значний вплив на суспільство. Вони виконують різні функції, включаючи когнітивну (впорядкування інформації), афективну (розрізнення між "своїми" та "іншими") і соціальну (виділення внутрішньогрупових та позагрупових явищ). Цей вплив, є прихований, тому його важко коригувати [5, с. 133].

На думку О. Процюк, гендерний стереотип має соціальну природу, він є продуктом соціально-культурних норм та очікувань. На її думку, загальні норми поведінки для кожної гендерної категорії вбудовані в культуру кожного суспільства та існують у свідомості кожної людини, яка соціалізується в цьому оточенні. Сучасні гендерні стереотипи невід'ємно вплетені у культурні уявлення та мислення людей. З цим пов'язане стереотипне уявлення про жінку як призначену виключно для ролі матері та домогосподарки, відокремлюючи її від можливості отримання освіти та участі у сферах поза сімейним життям, а чоловікам відведена роль здобувача їжі. Але суспільство іде вперед і постійно проходить еволюційні процеси, які вдосконалюють та просувають його вперед.

Жінки починають здобувати освіту (в Україні це датується кінцем XI століття), коли з'явилися перші школи для дівчат при Андріївському жіночому монастирі в Києві), і на мою думку, це був перший позитивний крок відходження від гендерних стереотипів. Проте, інші дослідники підкреслюють існування сильних гендерних стереотипів, які приймають члени конкретних груп, що вони впливають. Ці стереотипи виявляються потужнішими, ніж інші, такі як етнічні чи соціальні, за ознаками майнового статусу, місця проживання та інші. Вивчення гендерних стереотипів та їх впливу на сучасне суспільство активно проводять багато фахівців та вчених. Проте наразі розробка теоретичних і практичних аспектів цієї проблеми не є повністю комплексною та систематичною [6, с. 163].

Дослідниця гендерної проблематики Л. Павлюк тлумачить гендерні стереотипи як стійкі уявлення про риси, якості, можливості та поведінку

статей. Стереотипи тісно пов'язані з гендерними ролями, закріпленими через систему культурних норм як функціональні спеціалізації чоловіка і жінки у суспільстві. Поняття "гендерні стереотипи" в сутності підтримує концепцію гендеру, який ґрунтується на конструктивістській логіці. Гендер, у відміню від статі, що включає біологічно задані характеристики, описує "соціальні очікування" стосовно представників певної групи за статтю. Одним з радикальних аспектів конструктивістської гендерної теорії є ідея, що перетворення біологічного в соціальне відбувається через "набір умовностей". Таким чином, гендер або "соціальна стать" вважається результатом "домовленості", "гри", "випадку", угоди, навіть історичних потреб, але в жодному разі не обов'язковою біологічною неодмінністю. Гендерні стереотипи не завжди можна однозначно визначити як конструктивні чи деструктивні, оскільки їхні прояви можуть бути як позитивними, так і негативними за своїми наслідками для суспільства в цілому та його окремих членів. Як узагальнені уявлення про чоловіків і жінок ці стереотипи проявляються насамперед як гендерно-рольові, що стосуються прийнятності різноманітних ролей та видів діяльності для чоловіків і жінок, а також як стереотипи гендерних рис, тобто психологічних та поведінкових характеристик, притаманних чоловікам і жінкам [7, с. 35].

Гендерні стереотипи більш рельєфно проявляють свою суть у функціях, що вони виконують. На думку О. Вілкової, гендерний стереотип виконує такі функції: а) регулятивна – підтримка ідентифікації особистості та групи; б) трансляційна – передавання досвіду взаємодії представників різних гендерів від покоління до покоління; в) соціалізаційна – засвоєння та збереження знань, досвіду, норм, цінностей щодо представників власного та іншого гендеру, включення індивіда до системи соціальних зв'язків і відносин, які так чи інакше детермінуються прийнятим у суспільстві гендерним розподілом; г) стратифікаційна – сприяння утворенню ієрархічної структури суспільних відносин; д) комунікативна – регулювання процесу

передавання й обміну інформацією між представниками різних гендерів та соціальною системою загалом [8].

Також, варто розглянути роботу О. Астапової-Вязьміної, авторки статті, що наголошує на трансляції та виникненні гендерних стереотипів у релігії та творчості. Стандартність позиції, коли діяльність чоловіків та жінок розглядається крізь призму обов'язкової дії (мають/повинні так діяти) нівелює різноманітність соціальних ролей, які чоловіки та жінки грають в сучасному світі. Не конфліктуючи з мотиваційними та когнітивними підходами, аналіз знакової системи додає компоненту, вказуючи, наприклад, на джерела стереотипів, які використовуються для передавання інформації та лежать поза площиною особистості в знаковому контексті. Використання знакових систем для передавання суб'єктивного досвіду, визначають факт спілкування, що в кінцевому результаті знаходить своє відображення в стереотипах та загально прийнятих твердженнях. Зрозуміло, що гендерні стереотипи змінюються залежно від культури та часу.

Ці очікування пов'язані з ролями, які в культурі виконуються чоловіками/жінками. Однак можемо говорити про так зване стале розуміння/бачення стереотипів, закріплених культурною традицією, релігійними уявленнями. Трансляція гендерних стереотипів впливає із традиційної ролі чоловіків як годувальників та жінок як домогосподарок і спрямована на активність, амбіційність, конкурентоспроможність чоловіків та на турботливість, емоційність, теплоту, товариську жінки. В кожному суспільстві, етнічній групі, культурі є очікування стосовно гендерних ролей чоловіків та жінок. Але сформований у суспільстві образ гендерної ролі не завжди має ґрунтовні підстави для трансляції шаблону поведінки. Наприклад, народна пісня «Їхали козаки...». Ілюстрацією може виступити й біблійний текст. Так, наприклад, не слід переоцінювати роль чоловіків, наприклад, у Святому Письмі. Перша жінка, Єва, отримала своє ім'я від Адама (Бут 3:20), як матір усіх, саме її, першою, спокусив змії порушити заповідь Бога і спробувати плід з дерева пізнання (Бут. 3:3-5) [9, с. 49].

Дж. Вільямс і Д. Бест (J. Williams, D. Best, 1990) запропонували випробовуваним з 25 країн використати 300 найбільш уживаних прикметників, що описують особистісні риси, для характеристики чоловіків і жінок. Вони виявили, що чоловікам приписувалися 48 слів, а жінкам – 25 (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Якості, що асоціюються тільки з чоловіками чи тільки з жінками

Якості, що асоціюються з чоловіками	Якості, що асоціюються з жінками
<p>Агресивний, активний, амбіційний, безпристрасний, владний, гучний, грубий, зухвалий, домінуючий, жорстокий, жорстокосердим, зарозумілий, винахідливий, ініціативний, майстерний, міцний, лінивий, логічний, мудрий, мужній, напористий, недобрий, незалежний, неорганізований, необережний, неотесаний, нестерпний, невблаганний, неемоційних, опортуністичних, прогресивний, раціональний, реалістичний, самовпевнений, серйозний, сильний, схильний до ризику, суворий, розсудливий, тупоголових, переконливий, впевнений, хвалькуватий, хоробрий.</p>	<p>Боязка, добра, скромна, жіночна, залежна, соромлива, лагідна, цікава, мрійлива, м'які, сердечна, ніжна, чарівна, покірна, приваблива, приємна, балакуча, сексуальна, сентиментальна, слабка, спокійна, забобонні, тривожна, чутлива, емоційна.</p>

Загальна закономірність полягає в тому, що чоловіки сприймаються як

владні, незалежні, агресивні, домінуючі, активні, сміливі, неемоційні, грубі, прогресивні та мудрі. Про жінок, навпаки, говорять як про залежних, лагідних, слабких, боязких, емоційних, чуттєвих, ніжних, мрійливих і марновірних. При цьому в ряді країн при описі чоловіків і жінок була своя специфіка. Наприклад, в Нігерії слова зарозумілий, грубий, ледачий, гучний були віднесені до жінок. У Японії хвалькуватими, нестерпними та неорганізованими теж були жінки. В одних країнах (Німеччина, Малайзія) диференціювання статей була різко вираженою, в інших (Індія, Шотландія) – слабо вираженою. У ряді країн опис чоловіків було більш негативним.

Також, дослідники активно звертають увагу на гендерне просвітництво в суспільстві. Це питання відкриває нові підходи до розуміння сутності змін, що відбуваються в сучасному суспільстві. Розгляд жіночих практик, які відображають символи жіночого досвіду, дозволяє отримати нове бачення та сприяє розвитку нових методів спілкування. Гендерні дослідження і сучасний феміністський рух суттєво вплинули на уявлення про суспільство. Ця наукова та дослідницька робота сприяла формуванню відповідного дискурсу – способу обговорення жіночих проблем. Дискурс тут – не просто манера говорити, але й засіб формування мислення особистості. Гендерний дискурс впливає на формування та закріплення соціальних ролей чоловіка і жінки в суспільній свідомості [10].

У роботі А. Либіна наведено результати досліджень гендерних стереотипів протягом останніх десятиліть минулого сторіччя. Ці дослідження показують загальні уявлення про типового чоловіка та типову жінку. Згідно з традиційними поглядами, чоловіка уявляють як агресивного, заповзятливого, домінуючого та незалежного, тоді як жінку – як тактовну, ніжну та орієнтовану на інших людей. Гендерні стереотипи, так само як і інші соціальні стереотипи, є глибоко вкоріненими уявленнями, які важко змінити та часто усвідомлені лише непрямо. Вони є "прикладом неусвідомленої ідеології". Іншими словами, стереотипи (включаючи гендерні) – це набір переконань, які ми приймаємо в серце, але часто не усвідомлюємо, оскільки

не розглядаємо альтернативні концепції світу навколо нас. Наприклад, Є.Ільїн визначає кілька негативних наслідків гендерних стереотипів, які виявляються в міжособистісній взаємодії. Перший негативний ефект полягає в тому, що існуючі стереотипи про чоловіків і жінок діють як "збільшувальне скло", тобто вони підкреслюють різницю між статями та перебільшують цю різницю. Другий негативний ефект полягає у різниці у трактуванні та оцінці тієї ж самої події залежно від статі учасника. Наприклад, це проявляється у відношенні дорослих до дітей різної статі. Стереотипне сприйняття призводить до того, що на основі окремого випадку робляться загальні висновки [11].

Гендерні стереотипи формуються на дуже ранніх етапах онтогенезу: вони вбудовуються в усвідомлення людини з того моменту, коли вона починає ідентифікувати себе з певною групою та повністю усвідомлює свою належність до неї. Загалом, вітчизняні дослідники визначають соціальний стереотип за такими характеристиками: цілісність, наявність помилкових компонентів, стійкість, ригідність, консерватизм, висока опірність будь-якій зміні, спрямованій на його перетворення. Важливо зазначити, що стереотипізація є механізмом соціальної взаємодії, як зазначає В.Москаленко, вона є значним ефектом міжособистісного сприйняття. У стереотипах маскулінності-фемінності визначаються нормативні уявлення про фізичні, психічні та поведінкові характеристики, що характерні для чоловіків і жінок. В цих стереотипах чоловіки часто представлені як компетентні, домінуючі, агресивні, впевнені в собі, здатні до логічного мислення та керування власними почуттями. За цими стереотипами, жінки вважаються більш пасивними, залежними, емоційними, турботливими і ніжними. У стереотипному уявленні маскулінності фіксуються "активно-творчі" характеристики та інструментальні риси особистості, такі як активність, домінантність, впевненість у собі, агресивність, логічне мислення та здатність до лідерства. Навпаки, фемінність характеризується як "пасивно-відтворюючий" аспект, який виявляється у виражених емоційних рисах

особистості (залежність, турботливість, тривожність, низька самооцінка). Маскулінні та фемінні характеристики часто протиставляються одна одній [12].

Також, варто взяти до уваги дослідження сучасних американських науковців, що проводять дослідження у сфері гендерних стереотипів і спостерігають за їхніми змінами протягом десятиліть. У своїй статті вони наводять приклад досліджень, які дають змогу простежити динаміку змін у відношенні до гендерних стереотипів. Згідно з наведеними даними протягом століть соціальні категорії "чоловік" та "жінка" розглядалися як суттєві та стійкі (Еллемерс, 2018). Можливо, в результаті стереотипні ролі та властивості, пов'язані з чоловіком/жінкою, також часто виявляють стійкість у часі. Наприклад, у сфері стереотипів про кар'єру/сім'ю (пов'язаних з агентивністю/комунікацією), якості, що найбільше асоціюються з жінками, відображають домашні, комунікативні якості протягом останнього століття, з жінками, що розглядаються як "чарівні" (у 1910 році), "спокійні" (у 1950 році) та "материнські" (у 1990 році; Гарг та ін., 2018). Так само дані показують, що між 1983 та 2010 роком мало змінилися явні оцінки ролей, які відіграє типовий чоловік чи жінка (наприклад, лідер чи доглядальник), властивостей (наприклад, агентивний чи комунікативний), професій (наприклад, хімік чи вчитель початкової школи) та зовнішності (наприклад, сильний чи ніжний; Хейнс та ін., 2016). Разом емпіричні дані свідчать про те, що, хоча деякі явні стереотипи здається змінилися у далекому минулому (наприклад, Гарг та ін., 2018; Несбітт та Пенн, 2000), сучасні дані часто показують стійкі гендерні уявлення (Charlesworth T., Banaji M.) [13].

На думку М. Альчук, наразі спостерігаються активні дискусії щодо відносин між статями та вираженості гендерних стереотипів у суспільстві. Різні культури мають власні виявлення гендерних відносин. Проте, важливо підкреслити, що гендер – це концепція, яка визначає систему ролей та відносин між жінками та чоловіками, і вона залежить не від біологічних особливостей, а від соціальних, політичних та економічних умов. Стаття дана

природою, але гендер – це конструкт. Гендерна ідентичність формується протягом життя. Створення гендерних ролей і відносин є постійним процесом, спрямованим не лише на створення двох рівних ролей для жінок та чоловіків, а й на їх гармонійне поєднання [14, с. 46].

1.2. Вплив гендерних стереотипів на різні сфери життя людини

Гендерні стереотипи є важливим аспектом сучасного суспільства і впливають на різні сфери життя, такі як праця, політика, святкування свят, і навіть народна творчість. Ці стереотипи відображають уявлення суспільства про те, які ролі мають виконувати чоловіки та жінки. У праці гендерні стереотипи часто призводять до упередження, коли жінкам надають відповідні менеджерські ролі, а чоловіків вважають більш керівними й здатними до аналітичного мислення. Це може впливати на вибір професій, створюючи гендерну сегрегацію на ринку праці. Гендерні питання та гендерна рівність у професійній сфері виявляють значний вплив на розвиток суспільства та індивідуальне самовизначення. Справедливі та рівні можливості для усіх не лише сприяють соціальній справедливості, а й мають потенціал збагачувати культуру робочого середовища, стимулювати інновації та сприяти стійкому економічному зростанню. Зазначені проблеми, такі як зарплатна нерівність, статеві стереотипи, баланс між сімейними обов'язками та кар'єрою, вимагають системних змін та колективних зусиль для вирішення [15, с. 19].

Гендерна нерівність є значущою проблемою у сучасному суспільстві, яка виявляється в багатьох сферах, зокрема, в зайнятості, доступі до освіти, структурах влади, доходах і власності. Україна, як і багато інших країн, стикається із цими проблемами. Нерівність у можливостях для жінок і чоловіків у сфері праці та інших сферах життя призводить до незбалансованості соціального статусу, обмежує можливості самореалізації та розвитку індивідуального потенціалу. На ринку праці спостерігаються такі прояви гендерної нерівності, як різниця у заробітній платі між жінками та

чоловіками за однакову роботу, ускладнений доступ жінок до високооплачуваних посад чи певних галузей, а також нерівномірне представництво у владних структурах. Науковий інтерес до теми зумовлений необхідністю поглибленого вивчення проблем теоретичних та практичних аспектів гендерних досліджень в соціально-економічній сфері. Зокрема, ними займались: В. Покришук, К. Возьний, Г. Чепурко, І. Єфанова, В. Черба, О.Грішнова, Е. Лібанова, Л. Лобанова, О. Макарова, В. Новікова, Ю. Саєнко, В. Стешенко та інші. Автори доводять наявність значних гендерних диспропорцій на ринку праці України, аналізуючи рівень економічної активності та зайнятості населення, проблеми жіночого безробіття та професійної сегрегації за ознакою статі. Особлива увага приділяється економічному становищу жінок та чоловіків, гендерному розриву в рівні заробітної плати, що трапляється у всіх галузях економіки [16, с. 70].

Якщо оглянути статтю М. Луб, можна зробити висновки, що сфера праці відображає стереотипи, пов'язані зі статевою приналежністю, що призводить до нерівності в оплаті, дискримінації при найманні на роботу, нерівномірного розподілу жінок та чоловіків у різних галузях (горизонтальна сегрегація) та дискримінації у розподілі посад в межах однієї професійної групи. Це порушує принципи рівності, визначені у конституційних нормах. Соціологічні дослідження виокремлюють низку гендерних стереотипів, пов'язаних з професійною діяльністю, таких як: "істинна жінка не прагне кар'єри", "кар'єра – це доля самотніх жінок", "у бізнесі не жіноче обличчя", "жінки недостатньо амбіційні", "керувати повинен чоловік", "сім'я і кар'єра не сумісні", "жінки самі обирають низькооплачувані роботи, отримуючи на заміну кращі умови праці" та інші [17, с. 121].

Підтримка жіночого лідерства та створення умов для активної участі жінок на всіх рівнях суспільства, включаючи бізнес, політику та громадські організації, є важливими кроками у досягненні гендерної рівності. Розширення можливостей для жінок на керівних посадах може допомогти змінити стереотипи та створити більше рівних умов для інших жінок у

професійному середовищі. Це може містити підтримку жінок у ролях керівників та забезпечення можливостей для їхньої активної участі в різних сферах, включаючи бізнес, політику та громадські організації. У багатьох країнах жінки надалі отримують менше оплати за ту саму роботу, порівняно з чоловіками. За статистикою, опублікованою організацією Eurostat у 2021 році, середній рівень заробітної плати жінок в Європейському Союзі становив приблизно 84% від рівня зарплати чоловіків. Спільна праця уряду, бізнесу, громадських організацій та індивідів важлива для створення системи, що сприяє гендерній рівності в професійній сфері. Це включає в себе впровадження політик, які сприяють рівності оплати праці та розв'язання питань балансу між роботою та сімейним життям, а також створення стимулів для більшого представництва жінок на керівних посадах. Забезпечення гендерної рівності у професійній сфері – це не тільки етично та соціально важливо, але й сприяє створенню більш конкурентоспроможного та стійкого суспільства. Це завдання, яке потребує постійної уваги та зусиль усіх зацікавлених сторін для досягнення позитивних змін у сучасному суспільстві [18, с. 52].

У політиці гендерні стереотипи впливають на сприйняття політиків: чоловіків сприймають як більш компетентних в економічних питаннях, тоді як жінок – як більш спрямованих на соціальні аспекти. Це може впливати на вибір виборцями та сприйняття кандидатів різною групою населення. Гендерна рівність та участь жінок у політичному житті є основними складовими сучасного демократичного управління. Відповідно до міжнародних стандартів, чоловіки та жінки мають рівні права на повноцінну участь у всіх аспектах політичного процесу. Основна ідея цього витягу полягає в тому, що гендерна рівність та участь жінок у політичному процесі є ключовими елементами демократичного управління, але на практиці жінкам набагато складніше скористатися своїми правами. Залучення жінок до політичної активності та прийняття рішень є показником гендерної рівності в суспільстві. Недостатня участь жінок у цих процесах призводить до

неадекватного врахування їхніх потреб і інтересів. Це особливо актуально в перехідних та постперехідних суспільствах, де традиційні уявлення та стереотипи щодо жінок негативно впливають на їхні можливості. Хоча в Україні були значні зміни в усвідомленні гендерних відносин та прийнятті законів для забезпечення рівності, доступ жінок до високих політичних посад залишається недостатнім. У політичній сфері жінки переважно представлені в "жіночих" секторах, таких як міжнародні відносини та соціальна сфера, і не мають адекватного представництва в керівництві делегацій у Верховній Раді України [19, с. 15].

Гендерний паритет у науці та інноваціях також розглядається як ключовий елемент інклюзивного соціально-економічного зростання та прогресивного розвитку. Інклюзивне зростання полягає у створенні рівних можливостей для реалізації потенціалу кожної людини, незалежно від їхніх соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічного походження. Сьогодні гендерний паритет став не лише важливим показником демократії, а й об'єктом уваги міжнародних зустрічей на вищому рівні, метою політики урядів, ООН, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій. У сфері науки спостерігається дисбаланс за гендерною ознакою, що підтверджується статистичними даними та попередніми дослідженнями. Дослідники активно вивчають гендерну політику в науці й освіті, аналізують внесок дослідників-жінок у науку, проводять порівняльний аналіз дослідників за статевою ознакою, а також розглядають проблему фемінізації науки. Існує умовна класифікація наук за гендерним розподілом дослідників, де деякі галузі вважаються переважно "чоловічими", інші – "жіночими", та є гендерно-нейтральні галузі. Існує ініціатива, така як Гендерний саміт (The Gender Summit), яка є платформою для діалогу між вченими, політиками та експертами з гендерних питань і наукової політики. Ці конференції сприяють обговоренню нових результатів досліджень щодо впливу біологічних та соціокультурних відмінностей між статями на наукову діяльність. Перший Гендерний саміт у науці та

інноваціях, проведений в Європі у 2011 році, вплинув на гендерну складову програми "Горизонт 2020", що є найбільшою програмою підтримки досліджень та інновацій в ЄС. Ця програма передбачає різні заходи для досягнення гендерного паритету в науці та інноваціях. Загалом, головною метою є надання однакових можливостей для чоловіків і жінок у сучасному суспільстві, щоб вони могли реалізувати свої права та інтереси в усіх сферах життєдіяльності [20, 21].

Також, засоби масової комунікації є важливим фактором у формуванні суспільної свідомості, закріплюючи певні поняття й стереотипи. В сучасному світі, де темп життя швидко зростає, інформаційний потік збільшується, стереотипи стають значущими для ефективного функціонування соціуму та людини, спрощуючи процес розуміння та вирішення завдань. Вони допомагають "економити мислення", прискорюють усвідомлення та реакцію на інформацію, а також сприяють утворенню загальних поглядів і ціннісних орієнтацій. Проте, залежно від фінансових інтересів, реклама, що знаходиться за засобами масової інформації, може сприяти поширенню стереотипів чи дискримінації. Гендерні стереотипи в рекламі мають значний вплив на сприйняття суспільства про ролі чоловіків та жінок. Реклама, що використовує такі стереотипи, може утверджувати застарілі уявлення і сприяти формуванню нерівності та несправедливості [22].

Також, авторка статті К. Горлова зазначає, що у багатьох країнах, також і в Україні, законодавство обмежує рекламу, яка пропагує упереджені стереотипи стосовно гендерної рівності чи використовує образ жінок для комерційних цілей. Вона вважає, що реклама не лише інформує про товари чи послуги, але також впливає на свідомість споживачів, формуючи їхні уявлення про соціальні ролі, норми та цінності. Авторка наголошує, що жінки традиційно частіше виступають у рекламі як домогосподарки, споживачки та об'єкти чоловічого погляду. Чоловіки, зі свого боку, частіше представлені як успішні бізнесмени, спортсмени чи спокусники. Бар'єри та негативні наслідки використання гендерних стереотипів у рекламі

виявляються у формі обмежених соціальних ролей, зосереджених лише на зовнішній красі та об'єктивації особистості. Якщо засоби масової інформації пропонують обмежений набір ролей для чоловіків і жінок, це призводить до зменшення варіації соціальних ролей, бажаних прийнятними для обох статей [23].

Реклама, яка спрямована на стереотипні ролі господарки та святої матері, може призвести до виключення жінок з багатьох сфер життя поза домом, підсилюючи уявлення, що вони не можуть діяти незалежно. Пасивне зображення жінок у рекламі може також призвести до їх сприйняття як безсилля приймати власні рішення. Рекламні стандарти краси, які підкреслюють зовнішній вигляд як єдиний важливий аспект, можуть сприяти утворенню переконання, що досягнення поза цією сферою є непомітними. Це може призвести до почуття неповноцінності серед жінок, які не відповідають цим стандартам, і викликати соціальну тривогу, низку комплексів та нерівностей. Зосередження на ідеалах краси також може впливати на психосоматичне здоров'я жінок, сприяючи стресу, низькому самоповагою та заздрості [24].

Проте, останнім часом спостерігається зростання уваги до гендерно-нейтральної реклами, яка спрямована на руйнування таких стереотипів. Це може охоплювати представлення жінок як бізнесвумен, а чоловіків як люблячих батьків чи учасників домашнього господарства, здатних приготувати їжу так само добре, як і жінки. Така реклама спрямована на те, щоб показати різноманіття ролей та здібностей, незалежно від гендеру. М. Рокіта, директорка з маркетингу Procter & Gamble в Центральній Європі, вказує на ризик утвердження стереотипів у світі, який створюється в рекламі, якщо виробники не враховують різноманіття поглядів і цінностей. Вона вважає, що ключем до позитивних соціальних змін є введення різноманітності в усі сфери, зокрема в маркетинг. М. Рокіта наголошує, що важливим елементом є усвідомлення гендерної нерівності, визнання різних гендерних ідентичностей і можливість аудиторії активно взаємодіяти з

творцями реклами. Це, своєю чергою, сприятиме розширенню гендерних репрезентацій у відповідь на реалії сучасного світу. Розуміння та включення різноманітності в маркетинг визначається як важливий крок у напрямку розвитку гуманістичного суспільства [25].

Деякі компанії, як от Н&М, вже активно використовують гендерно-нейтральну рекламу, демонструючи різноманіття та припиняючи підтримку старих стереотипів. Усвідомлення та викриття гендерних стереотипів у рекламі – це важливий крок до побудови більш рівних, справедливих та розуміючих суспільних відносин. Щоб забезпечити об'єктивність та правдивість інформації, українські ЗМІ повинні мати повну незалежність від політичних впливів і висвітлювати події об'єктивно. Особливу увагу слід приділяти ролі телебачення та інших ЗМІ у формуванні гендерних стереотипів, оскільки вони виступають не лише як засоби інформації, але і як важливі соціальні інститути, які формують уявлення та переконання людей [26, с. 312].

Шлях від законодавчих та інституційних змін до соціокультурних трансформацій є довгим і складним, а зміна суспільної свідомості відбувається поступово, упродовж поколінь. Для підтримки цього процесу необхідні системні рішення. З іншого боку, система загальної освіти вважається найкращим інструментом для формування просоціальних установок майбутніх поколінь та їх виховання. Звісно, це можливо лише в тому випадку, якщо сама система освіти не є платформою для розвитку соціальних нерівностей. На жаль, сучасна українська шкільна реальність виглядає як місце, де соціальні нерівності процвітають. Загалом, проблематика гендерних стереотипів в освіті є доволі дослідженою як у вітчизняній (так чи інакше цю тему у своїх працях вивчали такі вітчизняні спеціаліст(к)и, як С. Вихор, Т. Говорун, Т. Дороніна, О. Кікінежді, В. Кравець, О. Плахотнік, О. Цокур та ін.), так і, особливо, у міжнародній науковій думці (І. Кльоцина, М. Кузнецова, Н. Осетрова, Т. Щурко, М. Calvanese, Р. Campbell, М. Favara, С. Grey, А. Ifegbesan, М. Sadker, J. Tiedemann,

M.White та ін.). Питання гендерної рівності в українських школах становить цікавий приклад для всіх, хто бере участь у демократизації суспільного життя в Україні. Це проблематичне та багатогранне питання, яке відкриває можливість сприймати процес формування стереотипів, які визначають соціальну реальність [27].

Аналізуючи роботу С. Вихор , можна зробити висновок що наразі в Україні існує суттєва проблема інтеграції гендерної складової в освітню сферу, попри наявність потужної законодавчої бази. Одним з ключових документів, що визначає напрямки цієї інтеграції, є Стратегія впровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти "Освіта: гендерний вимір – 2020". Недавно, урядовий комітет з питань соціальної політики та гуманітарного розвитку підтримав проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України щодо затвердження нової стратегії на 2021 рік. Мета нової стратегії полягає у комплексному впровадженні принципів гендерної рівності в освітню сферу та у визначенні шляхів її реалізації відповідно до міжнародних демократичних стандартів. В ній передбачено політику Міністерства освіти щодо розширення практики включення гендерного компонента до освітніх програм, впровадження гендерного підходу у нормативно-правові акти, підготовку фахівців з питань гендерної рівності та формування професійної спільноти. Своєю чергою, Стратегія Ради Європи на 2018–2023 роки фокусується на шести стратегічних напрямках, таких як боротьба з гендерними стереотипами, насильством проти жінок, забезпеченням рівного доступу до правосуддя та збалансованою участю жінок і чоловіків у прийнятті рішень. Хоча існують значні зусилля на державному та міжнародному рівнях для досягнення гендерної рівності в освітній сфері, в Україні все ще відсутня адекватна гендерна термінологія у законодавстві про освіту. Схвалення нової стратегії Верховною Радою України може допомогти в цьому, а також наблизити країну до виконання своїх міжнародних зобов'язань перед Організацією Об'єднаних Націй та Європейським Союзом [28, с. 10].

Також існують гендерні стереотипи щодо сімейного виховання дітей, що визначаються загальноприйнятими уявленнями про те, які ролі та обов'язки повинні виконувати чоловіки та жінки в контексті сімейного життя та виховання. Монографія «Гендерні дослідження: прикладні аспекти» (за заг. ред. В. П. Кравця), що містить у собі праці багатьох відомих учених України, присвячена українській парадигмі освіти останніх часів, четвертий розділ книги торкається проблем шлюбу та сім'ї («Гендерні засади шлюбно-сімейних стосунків»). Ці гендерні ролі формуються історичними, культурними та соціальними контекстами, а також гендерними уявленнями. Відповідно до цих стереотипів можна виділити три типи сімей: традиційні, егалітарні та змішані. Ці стереотипи можуть впливати на розподіл обов'язків, відповідальностей та очікувань в сім'ї, що може визначати, як діти виховуються. Наприклад, існує твердження, що жінка повинна бути відповідальною за дім, догляд за дітьми, готування та інші побутові справи. Це може призводити до того, що чоловіки менше залучаються до сімейних обов'язків та виховання дітей, а жінки можуть відчувати перевантаження. Також, вагомий вплив має розподіл за гендерними ознаками, коли сини повинні вчитися сильним та незалежним, тоді як дочки повинні бути чутливими та обізнаними в домашніх справах. Це може призводити до обмеження можливостей для розвитку особистості та інтересів дітей, які не відповідають стереотипам. Або, жінка повинна мати більше розуміння та чутливості до дітей, тоді як чоловік повинен бути більше зосереджений на фінансах та кар'єрі. Це може призводити до виникнення стереотипів щодо того, які якості є природженими для чоловіків і жінок, і впливати на стосунки в родині. Треба зазначити, що лідерство жінок у сім'ї часто обумовлене не лише пасивністю чоловіків, але й впливом гендерних стереотипів. Ці уявлення значно впливають на життя сім'ї та самореалізацію жінки, часто викликаючи негативні явища в суспільстві [29, с. 448, 30].

1.3. Особливості формування і прояву гендерних стереотипів у

молоді України

Спосіб життя є важливою біосоціальною категорією, що відображає тип життєдіяльності людини. Він охоплює різні аспекти, такі як щоденна діяльність, трудова сфера, використання вільного часу, задоволення потреб, участь у суспільному житті, а також норми та правила поведінки. Спосіб життя визначає "обличчя" людини і є критерієм суспільного прогресу. У сучасному суспільстві відбуваються глибокі зміни, які впливають на трансформацію стійких соціально-психологічних утворень, таких як стереотипи, включаючи гендерні. Гендерні стереотипи є образами та уявленнями про соціальні ролі, психологічні та поведінкові особливості статей, і вони також впливають на спосіб життя. Молодь, яка переживає вплив гендерної соціалізації в родині, масових засобів інформації, реклами та інших факторів, піддається впливу гендерних стереотипів. Це відзначається в їх виборі професій, задоволенні потреб, освоєнні норм і правил поведінки для прийняття у суспільстві. Основне визначення способу життя кожної особи полягає в тому, як вона живе, які її основні форми діяльності та спрямованість. Соціально-економічні умови значною мірою впливають на спосіб життя, але його обирається враховуючи мотиви конкретної людини, особливості психіки, стан здоров'я та функціональні можливості організму. Вибір способу життя сучасної молоді залежить від численних факторів, і одним із них є сформовані у суспільстві спрощені уявлення про чоловіка та жінку, їхні якості, професійні переваги, цінності та орієнтації. Дану проблематику розглядали у різній перспективі наступні науковці: загальнопсихологічні положення про сутність і розвиток особистості як суб'єкта діяльності (О. Абульханова-Славська, Г. Балл, В. Москаленко, С.Рубінштейн, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.); базові теоретичні підходи гендерної психології (С. Бем, Т. Бендас, І. Кльоцина, І. Кон); теорії очікувань і соціальних ролей (А. Іглі, Дж.Мід, В. Москаленко, Т. Шибутані), теорії соціальної та гендерної ідентичності (Ю.Альшина, Т.Говорун, О.Кікінежді, Л.Обран-Лембрик) [31, с. 374].

I. Кон, один із перших вчених, що звернув увагу на проблеми гендерних стереотипів, розглядаючи традиційну диференціацію статевих ролей та пов'язані з ними стереотипи маскулінності й фемінності, визначив декілька характерних рис:

- чоловіча та жіноча діяльність та особистість відрізнялися і вважалися протилежними.
- ці відмінності були виправдані релігією або посиланнями на природу і вважалися непорушними.
- чоловічі та жіночі функції не лише доповнювали одна одну, але й були ієрархічними, призначаючи жінці залежну, підлеглу роль. Таким чином, ідеальний образ жінки конструювався з погляду чоловічих інтересів [32, с. 182].

Хоча важливо визнати беззаперечний авторитет вченого щодо постановки питань про необхідність включення проблем статевих відмінностей до теоретико-експериментального апарату психології, варто відзначити, що, можливо, однією з перших спроб в українській психології визначити область психологічних завдань, які вимагають спеціального вивчення у сфері статевої проблематики, належить Т.Титаренко. Конкретно, вона висунула завдання встановлення та наукового обґрунтування специфіки сприйняття реальності (зовнішньої та внутрішньої) чоловіком і жінкою. Її дослідження також охоплювало відмінності між ними в методах розвитку і саморозвитку, формах самореалізації, характері спілкування, типі розвитку та інших показниках життєдіяльності. Ці питання, зауважте, були прив'язані безпосередньо до загальної психологічної проблеми – проблеми життєвого шляху особистості. Дослідниця підкреслювала, що не існують проміжних вікових періодів розвитку, незалежних від статі, на які можна було б розділити людське життя від народження до смерті. Кожен етап розвитку сприймається та осмислюється особистістю по-різному залежно від її статевої приналежності, що визначає різні "траєкторії" життєвого шляху [33, с. 48].

Нині склалася наступна ситуація: вивчення біологічних, психологічних, соціальних характеристик статей ведеться шляхом виявлення особливостей свідомості. Це дозволяє виявити загальне й особливе між двома статями шляхом визначення специфіки поведінки. У більшості випадків для вивчення особистісних якостей дослідники залучають імовірнісні дескриптори, які відображають уявлення про статевоюльову поведінку у культурі. Ці дескриптори можуть бути маскулініними (логічність, абстрактність, влада) або фемінніними (емоційність, близькість, підпорядкованість). Однак варто відзначити, що відмінності між чоловіками та жінками часто надто вирізняються порівняно з реальністю. Категорії маскуліності та фемінності розглядаються в трьох аспектах: як описові категорії, що вказують на певний набір поведінкових та особистісних якостей, які притаманні чоловікам та жінкам; як категорії, які позначають уявлення культури про міжстатеві відмінності; та як категорії, що містять нормативні (ідеалізовані) стандарти статевоюльової поведінки.

Також, останнім часом принцип біполярності (дихотомії) у дослідженні гендерної проблематики стає об'єктом серйозних сумнівів. Цей принцип розглядається як обмежена концепція, яка не враховує широкому спектру гендерних виявів. Замість цього, в гендерній психології поширюється тенденція розглядати категорію маскуліності-фемінності як мультиполярний конструкт, що вимагає використання іншої методології та техніки дослідження. Ця тенденція знаходить підтвердження в сучасних дослідженнях гендерної психології, які показують розмивання маскулініних і фемінніних рис серед сучасної молоді. Це виявляється як у виборі нетрадиційних сфер професійної діяльності, так і в зміні процесів самоідентифікації та самоактуалізації. Фактори сучасної соціокультурної ситуації впливають на уявлення молоді про якості політичного лідера, що також відзначається поєднанням як маскулініних, так і фемінніних рис. Обмеженість дихотомічного підходу до вивчення гендеру породжує новий напрям у гендерній психології, орієнтований на уточнення змісту та

особливостей гендерної самоідентифікації.

Дослідження О. Літвінова вказують, зокрема, на взаємозв'язок високої фемінності у жінок із тривогою та низькою самооцінкою, тоді як висока маскуліність у чоловіків асоціюється із відчуттям психологічного щастя та впевненістю у себе як лідера. Також виявлено, що стереотипні гендерні ролі слабо відображаються в креативності, а жінки мають вищі показники маскуліності та андрогінності порівняно з чоловіками. Інше дослідження вказує на те, що особи з андрогінними рисами проявляють більшу адаптивність, врівноваженість та гнучкість. Однак вони можуть не досягати належного рівня креативності. Націленість на фемінні риси виявляється у студенток гуманітарних факультетів, тоді як студентки технічних факультетів частіше демонструють маскуліні риси. Варто відзначити, що, попри емпіричні дані та обмежену статистичну базу, підхід до диференційованого аналізу корелятивних зв'язків гендерних рис є перспективним [34, с. 130].

Рання зрілість (шоста стадія за Е. Еріксоном) пов'язана з виникненням бажання самовизначення, бажаннями робити кар'єру, самостійності та відповідальності. Важке проходження цієї фази може спричинити тривожність та зниження самооцінки у молоді. Особливо випускникам, які стикаються з високим рівнем емоційного навантаження та стресовими ситуаціями, пов'язаними з навчанням. Причому на онтогенез розвитку особистості, її самосвідомості, до складу якої входить самооцінка особистості та її Я-концепції, мають значний вплив гендерні стереотипи. До прикладу можна розглянути дослідження С. Бондаревич та Л. Суслік, які показали, що психологічні особливості гендерних стереотипів, а саме маскуліність, фемінність, андрогінність, мають прямий кореляційний зв'язок із самооцінкою особистості. У їх дослідженні взяли участь 30 респондентів: молоді люди – студенти 4-го курсу ВНЗ, чоловіки та жінки віком від 18 до 22 років. Досліджувані були розподілені на дві рівні групи, по 15 осіб, залежно від статті. Для вивчення закономірності взаємовпливу та

взаємозв'язку між формуванням самооцінки особистості, Я-концепції особистості і самосвідомості особистості з психологічними особливостями гендерних стереотипів були використані: методика дослідження самооцінки С. Будассі та методика «Статеврольовий опитувальник» С. Бем. За результатами дослідження було виявлено, що у більшості досліджуваних присутній андрогінний тип гендеру, також більшість з респондентів має адекватно завищену самооцінку. Згідно з проведеними дослідженнями, автори роблять висновки, що психологічні характеристики гендерних стереотипів, такі як маскуліність, фемінність і андрогінність, корелюють з рівнем самооцінки у зворотному напрямку. Іншими словами, чим більше виражена маскуліність, тим більше може бути завищена самооцінка, у той час, як виражена фемінність може вести до низької самооцінки. Таким чином, психологічні особливості гендерних стереотипів впливають на формування самооцінки особистості та її уявлення про себе як складники її самосвідомості. Дослідження показали, що серед молодих людей у віці від 19 до 23 років переважає андрогінний тип гендерної ідентичності. Андрогінна поведінка надає можливість адаптуватися до різних ситуацій незалежно від очікувань, що ставляться до особи на основі її статорольових стереотипів [35, с. 27, 36, с. 65].

Варто також розглянути роботи А. Алексєєва та К. Кисильова та їх дослідження щодо гендерних стереотипів. Доволі поширеними є дослідження стереотипних уявлень про здібності чоловіків і жінок, їхньої компетентності в різних сферах діяльності та причинах їхніх професійних успіхів. Деякі результати вказують на те, що жінки мають упереджені уявлення про свої можливості в науковій сфері, і студентки коледжів частіше оцінюють чоловічі риси вище, ніж жіночі. В контексті теорії казуальної атрибуції успіх чи невдача можуть розумітися по-різному залежно від того, чи є ситуація очікуваною, чи несподіваною. Згідно з цією теорією, успіх чоловіка частіше приписується його здібностям (стабільна причина), тоді як успіх жінки може розглядатися як результат зусиль чи випадкової удачі (нестабільні причини).

Оцінка компетентності може також різнитися залежно від статі: висококомпетентні жінки можуть викликати негативні реакції та виключення з групи. Важливим є також виявлення того, що статоворольові стереотипи використовуються для виправдання і захисту наявній соціальної нерівності між статями. Наприклад, деякі стереотипи стосуються праці жінок, підкреслюючи, що вони працюють тільки заради "шпилькових" грошей чи більше цікавляться комунікаційними аспектами роботи, в той час, як чоловікам приписуються якості, які підвищують їхню статову статусність. Ці уявлення підтримують статоворольові стереотипи та сприяють наявній соціокультурній нерівності. Молоді люди можуть відчувати обмеження у виборі своїх кар'єрних шляхів або особистого розвитку через очікування, що базуються на статоворольових стереотипах [37, с. 28, 38 с. 238].

До прикладу, можна розглянути дослідження Г. Татаурової-Осика, авторки статті, де у процесі проведення дослідження, нею було виявлено гендерні стереотипи, з якими стикаються молоді люди у своїй професійній діяльності та було з'ясовано їх вплив на професійний розвиток особистості. У першому дослідженні вибірка включала 50 студентів – бакалаврів і магістрів, віком 20–23 роки (46,0 % – дівчата та 54,0 % – юнаки), а також 50 вчителів виробничої сфери (ЖБК ім. С. Ковальської, м. Київ), віком 30–45 років, які мають дітей від дошкільного до середнього шкільного віку (46,0 % – жінки та 54,0 % – чоловіки). За результатами дослідження була встановлена закономірність прояву гендерних стереотипів у професійній діяльності. Серед респондентів, віком 30–45 років, найбільш поширеним виявився стереотип «чоловік повинен повністю матеріально забезпечувати власну сім'ю» (83,0 %); на другому місці за кількістю виборів опинилось твердження – «необхідність прояву у професійній діяльності чітких маскулінних або фемінних якостей особистості, всупереч біологічній статі самого працівника (вимоги професії)» (66,0 %); третє місце належало стереотипу «професійна придатність» (50,0%); і четвертому – стереотип із групи «вимоги до індивідуально-типологічних рис характеру, що визначають

ідеального чоловіка та ідеальну жінку» (34,0 %). У групі респондентів, віком 20–25 років, вони отримали такий розподіл відповідей: 1 місце зайняла група стереотипів, що стосувалась рис характеру особистості, які визначають «ідеального» чоловіка та «ідеальну жінку» (67,0 %); 2 місце – «чоловік повинен повністю матеріально забезпечувати власну сім'ю» (59,0 %); 3 місце – стереотип щодо професійної придатності жінки та чоловіка до певних видів діяльності: «жінки більш схильні до гуманітарних, а чоловіки – до точних наук» (48,0 %); 4 місце – стереотип «у деяких професіях необхідно проявляти чіткі якості особистості, притаманні маскулінному або фемінному типу гендерної ідентичності (наприклад, професії військової або педагогічної галузі) (40,0 %) [39, с. 165].

Також, беручи до уваги результати раніше проведеного емпіричного дослідження Г. Татаурової-Осикової та Е. Помиткіна, було виявлено наступне:

1. Психологічні особливості поширення гендерних стереотипів впливають на професійний вибір та діяльність особистості. Наприклад, у жінок з вираженим андрогінним (42,0%) і маскулінним (15,0%) типами гендерної ідентичності спостерігається низький рівень чутливості до гендерних стереотипів у професійній сфері, у порівнянні з жінками, які мають виражений фемінний тип (43,0%), де спостерігається високий рівень чутливості. Також у чоловіків з вираженим андрогінним типом (37,0%) спостерігається низький рівень чутливості до гендерних стереотипів, у порівнянні з чоловіками, які мають маскулінний (50,0%) або фемінний (33,0%) типи, де спостерігається високий рівень чутливості.

2. Психологічні особливості гендерної профорієнтації залежать від взаємодії рівня чутливості до гендерних стереотипів та типу гендерної ідентичності. У більшості випадків (42,0%) виявлений андрогінний тип гендерної ідентичності, маскулінний – у 15,0%, фемінний – у 43,0%. Жінки з фемінним типом та чоловіки з маскулінним (50,0%) або фемінним (33,0%) типами частіше діють згідно з гендерними стереотипами у виборі

професійної діяльності, в той час, як респонденти з андрогінним типом ідентичності (37,0%) не обмежуються такими стереотипами [40].

Беручи до уваги попередні дослідження, авторка статті зробила висновки, що проведене нею експериментальне дослідження дозволило виокремити два типи прояву гендерних стереотипів у професійній діяльності: I тип – виховні (набуті) стереотипи, що закладалися особистості найближчим соціальним оточенням (сім'я, школа, релігійні організації); II тип – штучно підтримувані у суспільстві стереотипи, прихованою метою яких є збереження влади і контролю над економічною та фінансовою сферами у руках чоловіків [41].

Отже, моральні гендерні стереотипи відображають чоловіка як самостійну, незалежну особистість, тоді як жінку сприймають як несамостійну і залежну, обов'язки якої полягають у догляді за сім'єю та народженні дітей. Розгляньмо різні гендерні стереотипи, пов'язані з ролями у сімейному житті, шляхом аналізу чоловічих і жіночих ролей у сім'ї. Існують три основних типи сімей: традиційні, егалітарні та змішані. У традиційних сім'ях обов'язки поділяються за гендерним принципом, проте чоловік і жінка часто мають нерівні навантаження, і жінка частіше виконує чоловічі обов'язки, такі як забезпечення сім'ї. Це може призвести до того, що роль жінки змінюється, і вона стає лідером, але це призводить до перевантаження жінки і погіршує її здоров'я. У таких сім'ях виникає конфлікт ролей, оскільки жінка намагається виконати непоєднані ролі. У тих сім'ях, де визнається рівність, часто виявляється, що професійна роль жінки все ще не рівна чоловічій. У егалітарних сім'ях немає жорсткого розподілу ролей за статевим принципом. Обидва партнери можуть мати кар'єру, а сімейні обов'язки діляться між ними.

У змішаних сім'ях можуть спостерігатися як традиційні, так і сучасні гендерні настанови щодо обов'язків. Отже, гендерні стереотипи значно впливають на життя сім'ї і самореалізацію жінки, що може призвести до негативних наслідків у суспільстві [42, 43].

Таким чином гендерні стереотипи можуть впливати на побудову родини у молоді в різних аспектах. Гендерні стереотипи можуть впливати на те, як молоді люди будуть розподіляти обов'язки в сім'ї. Через те, що часто очікується, що жінка бере на себе більшість обов'язків у домогосподарстві та вихованні дітей, тим часом чоловік відповідає за фінансовий забезпечення. Ця нерівність існує на рівні повсякденної свідомості, як показує соціологічне опитування, зокрема у сфері службової кар'єри та сімейних обов'язків. Це може призводити до нерівності та конфліктів, особливо якщо індивідуали не відповідають стереотипам. Самореалізація молоді визначається їхнім прагненням бути індивідуалістами, жити відповідно до власних критеріїв та формувати своє життя згідно із власними бажаннями. Таким чином, важливо, щоб вибір способу життя молоддю не обмежувався чинними гендерними стереотипами, але відповідав їхньому вільному вибору [44].

Також, гендерні стереотипи можуть впливати на спосіб прийняття рішень в родині. Очікується, що чоловік є головою сім'ї та приймає ключові рішення, що може призводити до нерівності в розподілі влади. Також, гендерні стереотипи можуть визначати очікування стосовно ролей чоловіка та жінки в сім'ї. Це може впливати на спосіб взаємодії між партнерами та виховання дітей відповідно до стереотипів. Діти здебільшого вчаться взаємодіяти відповідно до гендерних стереотипів, що може призводити до неправильного розуміння ролей чоловіка і жінки в сім'ї. Згідно з дослідженнями, діти також створюють свій стереотипний образ – жінки вони приписують тепло, доброту та роботу вдома, а чоловікові – силу, витривалість та напористість. Наприклад, хлопчиків навчають виявляти силу, тоді як дівчаток підтримують у ролі доглядачів. Або, наприклад, чоловік може стикатися з опозицією або осудом, якщо він взяв на себе більше відповідальностей у вихованні дітей, що не відповідає традиційним чоловічим ролям. Хоча роль батьків у вихованні є безперечною, вона має бути цілеспрямованою, щоб забезпечити рівноправну участь обох батьків у всіх аспектах виховання дітей. Усі ці аспекти можуть взаємодіяти та

впливати на формування сімейних відносин у молоді. Більше усвідомлення гендерних стереотипів та їхніх можливих наслідків може допомогти створити більш рівноправне та здорове сімейне середовище. Лише комплексні дії щодо гендерних стереотипів зрештою призведуть до змін у людській свідомості. Це станеться не відразу і навіть не в якийсь осяжний період часу, але рано чи пізно розуміння проблеми та вирішення її в цілому принесе результати [45, 46].

Висновки до розділу 1

Отже, підсумовуючи можна стверджувати, що гендерні стереотипи – це уявлення, узагальнені у суспільстві, щодо того, як повинні поводитися чоловіки та жінки на підставі їхньої статі. Виникнення гендерних стереотипів може пояснюватися різними факторами, які включають культурні, історичні, соціальні та психологічні впливи. Багато гендерних стереотипів мають своє коріння у стародавніх культурах та традиціях, де ролі чоловіків і жінок були чітко визначеними. Гендерні стереотипи часто формуються ще з дитинства через соціалізацію, коли діти вчаться певним ролям та очікуванням, що стосуються їх статі. Наприклад, хлопчики можуть бути виховані відчувати себе сильними та незалежними, тоді як дівчатам може бути нав'язано ідеал "жіночності" та акцент на зовнішній вигляд. В економічній сфері можуть існувати гендерні нерівності, які підтримують та посилюють гендерні стереотипи.

Наприклад, якщо певні професії асоціюються з певною статтю через нерівність у зарплатах або обмежений доступ до можливостей. Гендерні стереотипи можуть обмежувати вибір професій, зокрема у тих сферах, де присутня статева нерівність. Наприклад, жінки можуть відчувати тиск обирати традиційно "жіночі" професії, такі як медсестра чи вихователька. Гендерні стереотипи можуть впливати на можливості кар'єрного зростання. Наприклад, жінки можуть стикатися зі "скляною стелею" і мати менше можливостей для росту в професійній ієрархії. Також люди можуть бути

схильні до утвердження гендерних стереотипів через процеси, такі як конформізм до оточуючого середовища або вплив групової динаміки, де певні ролі чи очікування підтримуються та посилюються. Ці стереотипи можуть включати, очікування щодо того, яку роль в суспільстві має грати чоловік або жінка. Упереджені переконання про те, які інтереси, заняття або професії відповідають певній статі. Наприклад, вважається, що чоловіки частіше обирають кар'єру в технічних галузях, тоді як жінки – у сферах опіки, освіти та соціальної роботи. Формування й прояв гендерних стереотипів у молоді можуть бути складними й впливати на їхні думки, переконання та поведінку. Молодь вивчає гендерні ролі та стереотипи від родини, школи, рівнів влади, релігійних установ, ЗМІ та інших соціальних інститутів. Ці установи можуть посилювати традиційні гендерні ролі або сприяти їхньому розширенню. ЗМІ, включаючи телебачення, кіно, музику та Інтернет, можуть впливати на уявлення молоді про те, як повинні виглядати, поводитися та думати як чоловіки й жінки. Під час підліткового та юнацького віку молодь формує свою ідентичність і належати до гендерних ролей, що їм накладають. Це може бути періодом, коли вони починають усвідомлювати гендерну нерівність та стереотипи. Важливо розуміти, що гендерні стереотипи не тільки формуються в молоді, а й можуть бути перенесені з покоління на покоління.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОЛОДІ УКРАЇНИ ЩОДО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

2.1. Аналіз підходів різних науковців до дослідження гендерних стереотипів щодо сімейного виховання дітей

У попередньому розділі ми визначили, що гендер є соціокультурним явищем, що описує ключові параметри поведінки, які відповідають певній статі у конкретному суспільстві. Мабуть, серед усіх сфер соціального життя людини сім'я є такою соціальною інституцією, в якій сутність гендерних стосунків проявляється найбільше. Вона впливає на фізичне і соціальне формування дитини, виступаючи як головний і найбільш впливовий фактор у її розвитку. Батьки виступають як передавачі культурних традицій, включаючи уявлення про ролі чоловіків і жінок у суспільстві, розподіл обов'язків за статевою приналежністю, а також створення стереотипів маскулінності та фемінності. Як зазначає М. Боровцова, функціонально повноцінна сім'я здатна наділити дитину усім можливим психічним ресурсом для її нормального гендерного розвитку і здійснення, оскільки саме взаємостосунки з батьками детермінують зміст тих внутрішніх об'єктів, які надалі трансформуються в гендерні образи й уявлення, що підтверджено в роботах різних дослідників : А. Адлера, Е. Еріксона, М. Кляйн, А. Фройд, З. Фройда, К. Г. Юнга, А. Алексєєва, Ю. Альшиної, Г. Бевз, Т. Говорун, П. Горностая, О. Кікінежді, Л. Шустової, Т. Яценко та ін. Вказаними авторами розкрито ідентифікаційну роль матері та батька на різних етапах психосексуального розвитку дитини, прояснено механізм формування почуття ідентичності, зокрема гендерної, в процесі батьківсько-дитячих стосунків (О. Кікінежді, С. Зінченко, М. Задерей, Ю. Грицишин) [47, 48, 49].

За думкою А. Поправки, гендерні стереотипи починають формуватися ще з раннього дитинства під час соціалізації особистості в сім'ї. Цей процес є

ключовим у розвитку уявлень про шаблонну поведінку, оскільки дитина засвоює переважні правила та норми стосовно ролей і обов'язків кожної статі в конкретному суспільстві. Додатково, авторка зауважує, що таке стереотипне мислення виконує соціальні функції. В контексті цього, виділяються поняття нормативного та інформаційного тиску. Перший тип включає в себе дії людини, спрямовані на відповідність гендерним ролям для отримання соціального схвалення. Другий тип тиску розглядається як сприйняття особистістю гендерних правил як абсолютно правильних [50].

Сім'я є базовим осередком суспільства, і уявлення про взаємини між чоловіком і жінкою у сімейному контексті поширюється й на інші суспільні інститути. Проблема гендерних стереотипів у сімейних відносинах залишається актуальною, що підтверджується прийняттям у серпні 2022 року «Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки», в якій передбачено проведення інформаційних кампаній з метою висвітлення питань необхідності рівного розподілу сімейних обов'язків та відповідальності між жінками та чоловіками щодо виховання дитини [51, 52].

Гендерні відносини в українській сім'ї вивчалися в дослідженнях таких науковців, як К.Борщ, Т. Марценюк та Н. Лавріненко. Вони досліджували тенденції змін статусу і ролей в українській сім'ї, від традиційної патріархальної до егалітарної, а також гендерні відносини в контексті сімейного життя. Крім того, О.Вілкова та В.Новицька досліджували функції та механізми трансляції гендерних стереотипів у сімейному середовищі. Сімейні ролі можна розглядати як набір неписаних правил і норм поведінки, які формуються в сімейному середовищі й базуються на особистих інтерпретаціях кожного з подружжя. Вони проявляються у реальних взаєминах між чоловіком і дружиною та в виконанні основних функцій сім'ї [53, 54].

У дослідженні К. Гавриловської вказується на те, що значні прояви гендерних стереотипів спостерігаються під час формування сімейних відносин, де чоловік виступає домінуючим персонажем. Згідно з цими нормами, чоловікові притаманні якості, такі як активність, наполегливість, сила, воля, самовпевненість і т. д., що можуть проявлятися через агресивну та директивну поведінку. Водночас жінка уособлює ідею скромності, чуйності, емпатії, послужливості та залежності. Таким чином, ці гендерні стереотипи формують жорстку та непартнерську модель сімейних відносин [55].

У дослідженні М. Нестеренко вказується на класичні взаємостосунки у сім'ї, де чітко розділяються обов'язки між чоловіком і жінкою. Жінці доручається значна кількість справ, таких як обслуговування всіх членів родини, прибирання, готування їжі, прання тощо, тоді як чоловік відповідає за абсолютне матеріальне забезпечення сім'ї. Також у дослідженні вказується на існування егалітарної сім'ї, де відбувається перехід до партнерської моделі відносин. Ця модель характеризується ситуативним розподілом обов'язків, де оцінюються знання і можливості кожного з партнерів. У традиційній українській родині часто спостерігається наявність гендерних стереотипів та відповідний розподіл ролей, де чоловік вважається основним годувальником, а жінка бере на себе відповідальність за дім і дітей. Це відображає загальне очікування в суспільстві, що чоловік має забезпечувати матеріальною підтримкою сім'ю, тоді як жінці призначається роль домогосподарки та матері [56].

Розглянемо статтю І. Іванової, яка детально описує дослідження гендерних стереотипів щодо розподілу сімейних ролей. В даній статті І.Іванової можна ознайомитися з результатами анкетного опитування з проблеми гендерних стереотипів розподілу сімейних ролей в українській сім'ї, яке здійснювалося у рамках «омнібусу» – щорічного опитування громадської думки мешканців м. Миколаєва з соціально-політичних і соціально-культурних питань, яке проводилося Центром соціологічних

досліджень Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Обсяг вибіркової сукупності респондентів складав 400 осіб. (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл відповідей на питання «Як Ви вважаєте, хто з членів родини має:» (у %)

Як Ви вважаєте, хто з членів родини має:	Чоловік	Жінка	Обидва	Не має значення
1. Займатися домашнім господарством	3,5	39,3	48,6	8,6
2. Бути головою в сім'ї	56,7	9,9	19,6	13,8
3. Бути хранителем сімейного вогнища	3,5	67,4	23,3	5,8
4. Отримувати більшу заробітну плату	51	3,5	23,5	22

Результати проведеного емпіричного дослідження І.Іванової виявилися наступними. Найбільш очевидно певна зміна гендерних стереотипів проявилася у відповіді на питання «Хто з членів родини повинен займатися домашнім господарством?» (таблиця 2.1). Більшість респондентів (48,6 %) вважають, що займатися домашнім господарством повинні і чоловік, і жінка. Дещо менша кількість респондентів (39,3 %) віддають перевагу жінці. Лише 3,5 % опитаних відповіли, що домашнім господарством може займатися чоловік. Для 8,6 % це не має значення. Тобто, сталий гендерний стереотип, що саме жінка повинна займатися домашнім господарством, дещо змінився у мешканців Миколаєва в бік гендерної рівності. Причому це стосується респондентів і чоловічої, і жіночої статі, чий відповіді не дуже різняться: майже в рівній мірі вони відповіли, що домашнє господарство може бути цариною обох (53,2 % відповідей серед жінок і 43,1 % відповідей серед чоловіків). З віком уявлення про те, хто має брати на себе обов'язки по роботі в домашньому господарстві, змінюються: чим більше вік респондентів, тим більше вони поділяють стереотипну думку стосовно розподілу сімейних обов'язків, чим менший – тим більше демонструють позицію гендерної рівності. Так, у віковій групі 18–29 років лише 27,4 % респондентів вважають, що прерогатива ведення домашнього господарства

належить жінці, у вікових групах 30–39 і 40–49 років таких вже 38 %, серед респондентів 50–59 років і понад 60 – відповідно 48,2 % і 50 %. Думки стосовно того, що домашнім господарством мають займатися і чоловік, і жінка, серед молоді (18–29 років) дотримуються 63,2 % респондентів, серед представників середнього покоління (40–49 років) – 45,7 %, у старшого покоління цей відсоток складає 40,9 одиниці.

Стійкими залишаються такі гендерні стереотипи: хранителем сімейного вогнища повинна бути жінка (погодилися 67,4 % опитаних), головою сім'ї – чоло вік (погодилися 56,7 % опитаних) й отримувати більшу заробітну плату – теж чоловік (погодився 51 % опитаних). Підтвердження останньому отримали в ході оцінювання респондентами тверджень, які відображають найбільш поширені в суспільстві гендерні стереотипи (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Результати згоди респондентів з твердженнями, які відображають гендерні стереотипи

Наскільки Ви згодні з твердженнями: <i>(оцініть від 0 до 5, де 0 – не згоден, а 5 – згоден в повній мірі)</i>	Бали
1. Для чоловіків робота є більш важливою, ніж для жінок	3,49
2. Жінки є менш конкурентоспроможними на ринку праці, ніж чоловіки	2,83
3. Виконувати хатню роботу та виховувати дітей переважно має жінка	3,49
4. Жінок частіше з роботи звільняють, чоловіки йдуть за власним бажанням	2,35
5. Чоловік має отримувати вищу заробітну плату ніж жінка, оскільки він повинен забезпечувати матеріальний добробут сім'ї	3,96
6. Жінки є гіршими працівниками, ніж чоловіки	1,28
7. Я нормально ставлюся до ситуації, коли жінка обирає «чоловічу» професію, наприклад інспектора ДАІ	3,17
8. Я нормально ставлюся до ситуації, коли чоловік обирає «жіночу» професію, наприклад вихователя дитсадку	2,52

Підсумовуючи емпіричне дослідження гендерних стереотипів української родини, проведене в м. Миколаєві, авторка статті І.Іванова відзначила наступні тенденції. Було виявлено, що залишаються незмінними

гендерні стереотипи, згідно з якими чоловік вважається головою сім'ї та отримує більшу заробітну плату, ніж жінка, в той час, як жінка виконує роль берегині домашнього вогнища та займається вихованням дітей [57].

Залежно від того, яка система гендерних стосунків склалася в сім'ї, які гендерні стереотипи панують у системі її уявлень про чоловічу та жіночу сутність, залежить формування гендерних ролей дітей, розвиток їхньої гендерної ідентичності та формування особистісних маскулінних і фемінних якостей. Слід зазначити, що в сім'ї у процесі інтеріоризації та ідентифікації відбувається засвоєння гендерних ролей суспільства, відповідних домінуючому гендерному порядку. Батьки спрямовують поведінку своїх дітей відповідно до очікувань, що базуються на статевих стереотипах. Хлопчиків стимулюють до активності та конкуренції, тоді як дівчаток до слухняності та турботливості. Відхилення від цих ролей може спричиняти негативні реакції. Батьки спираються на свої уявлення про ідеальну поведінку для дітей певної статі, і намагаються адаптувати їх до цих стандартів. Наприклад, вони можуть допомагати хлопчикам приборкати їхню агресивність або допомагати донькам переборювати сором'язливість. Батьки часто реагують негативно на поведінку, яка вважається нехарактерною для статі дитини (наприклад, якщо хлопчик сором'язливий, а дівчинка агресивна)[58].

І. Малкіна-Пих відмічає, що ставлення батьків до дитини великою мірою залежить від того, чи співпадають стать дитини зі статтю батьків. Тут можливі три варіанти. Кожен із батьків хоче бути зразком для дитини своєї статі. Кожен з них особливо зацікавлений в тому, щоб навчити дитину таємницям і «магії» власної статі. Тому батьки приділяють більше уваги синам, а матері – донькам. Кожен з батьків проявляє у спілкуванні з дитиною деякі риси, які вони звикли проявляти стосовно дорослих тієї ж статі, що й дитина. Згідно з О.Волович і Ю. Альошиною, розподіл ролей між батьками в сім'ї має велике значення у формуванні та виявленні маскулінності або фемінності. Від того, яку роль виконує батько чи мати в сім'ї, залежить, які

очікування щодо гендерної поведінки будуть висуватися до дитини в майбутньому [59, 60].

Для наочного прикладу впливу батьківських настанов на статево-рольову ідентичність підлітка, варто розглянути дослідження що були проведені Н. Миропольцевою, О. Амплєвою та І. Хоржевською. Для організації емпіричної частини дослідження впливу сімейних настанов на статево-рольову ідентичність підлітка авторами статті був проведений зріз за допомогою двох методик: статево-рольовий опитувальник С. Бем (діагностика психологічної статі й визначення ступеня андрогінності, маскулінності та фемінності особистості); опитувальник «Розподіл ролей у сім'ї» Ю.Альшина (призначений для дослідження рольової структури сім'ї, а також для вивчення установок особистості щодо розподілу сімейних ролей між чоловіками та жінками). Результати «Статево-рольового опитувальника» (С. Бем) – основні статистичні показники опитування «маскулінність», «фемінність» і «андрогенний тип особистості» за шкалами на вибірці 135 випробовуваних відображено в табл. 2.3. За основу було взято міри центральної тенденції й розкиду показників за шкалами маскулінності та фемінності за дівчатами (72 особи) та хлопцями (63 особи).

Таблиця 2.3

Результати діагностики за Статево-рольовим опитувальником С.Бем

Шкали	Вибірка	Статистичні показники				
		Md	Mo	s	Min	Max
Маскулінність	Дівчата	4,5	1	4,7	-3	14
	Хлопці	6,3	8	4,2	-9	19
Фемінність	Дівчата	8,2	7	3,1	1	15
	Хлопці	3,4	4	4,6	-6	18

Як бачимо з таблиці, дівчата вище оцінюють у себе прояв характеристик фемінності, а хлопці – маскулінності, хоча при цьому чітко представлені тенденції андрогінів у самооцінці гендерних проявів, оскільки

середні показники і маскулінності, і фемінності випробовуваних обох статей знаходяться в позитивному діапазоні.

Зріз за допомогою опитувальника «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Альошина) показав такі результати:

- 60% – егалітарна сім'я;
- 36% – традиційна сім'я;
- 4% – проміжна сім'я.

Більшість респондентів відповідно до розподілу ролей у сім'ї між батьками мають егалітарні сім'ї. Егалітарна сім'я характеризується спільним поділом сімейних ролей без поділу їх на «чоловічі» і «жіночі», таким сім'ям притаманна взаємозамінність подружжя в домашніх справах. Традиційні сім'ї має 36% респондентів – це сім'ї, де всі домашні обов'язки строго поділяються на «чоловічі» і «жіночі» і більшу частину цих обов'язків виконує дружина. У сім'ях проміжного типу не виражений типовий варіант розподілу внутрішньосімейних ролей. Такий тип стосунків має 4%. Таким чином, результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок про те, що у хлопчиків і дівчаток 9-10 класів зміни у статевій ідентичності проходять під впливом батьківських настанов – характеру розподілу ролей у сім'ї, типу сімейного виховання, ставлення до батьків. Результати, отримані в ході дослідження, представляються актуальними і значущими для вирішення практичних завдань, пов'язаних з особливостями статевої самосвідомості підлітків.

Слід зазначити, що дана спроба дослідити особливості впливу батьківських настанов на розвиток статевої ідентичності у підлітковому віці, цікава і цінна через відсутність подібних досліджень в українській психології розвитку. До переваг роботи можна віднести репрезентативність вибірки, використання апробованих психодіагностичних методик і застосування адекватних завданням дослідження математико-статистичних методів аналізу даних. Як недоліки роботи можна назвати відсутність міжстатевого порівняння учнів, які перебувають на різних фазах підліткового віку. Тобто

лонгітудне дослідження передбачає фіксацію поступових змін у статевій ідентичності підлітка для виявлення найбільш чутливого періоду впливу [61, 62].

Гендерні ролі включають очікувану поведінку, мову, манери, одяг, жести та інші соціальні зразки, які вважаються відповідними певній статі. Результати цього впливу стають видимими у соціальній поведінці, цінностях та кар'єрних уподобаннях дитини. Різноманітність батьківських сімейних цінностей може впливати на амбіції та можливості чоловіків і жінок у професійному житті, сприяючи подоланню гендерних стереотипів та нерівності у кар'єрному розвитку. Тому врахування цього впливу під час планування кар'єри допоможе обом статям розвиватися та досягати успіху у своїх професійних цілях. До питання вивчення розвитку кар'єри особистості звертались низка вітчизняних дослідників В. Лозовецька, Л. Карамушка, М.Казанжи, О. Вдовіченко, В. Гупаловська, О. Столярчук. Гендерні аспекти розвитку кар'єри розглядали М. Ткалич, О. Мірошніченко, І.Шестопал, О.Чуйко, W. Patton, M. McMahon, N. Betz. Під поняттям кар'єри у широкому розумінні розглядають реалізацію особистого потенціалу, самоздійснення, творення власного професійного успіху, складник самореалізації особистості. Поряд з поняттям кар'єри використовують також поняття професійного самовизначення, роботи, зайнятості, професійної мобільності. Дослідження М. Сафонові показали, що вплив батьків, особливо батька або матері, може визначати кар'єрні та соціальні уподобання дитини. Жінки, на яких більший вплив справила батьківська фігура, частіше мають бажання служити і дбати про інших, вибирають традиційно "жіночі" сфери діяльності. З іншого боку, жінки, які відчули вплив батька, можуть мати більшу кар'єрну орієнтацію і більше прагнення до успіху у "чоловічих" сферах [63, 64].

Варто також розглянути дослідження впливу батьківських сімейних настанов на уявлення про норми гендерних ролей щодо розвитку кар'єри у молоді. Автори статті О.Чуйко та Г. Федоришин розглядали теорії впливу батьківських сімейних настанов та проводили наступне дослідження. В

основу їхнього дослідження, щодо впливу батьківських сімейних настанов на уявлення про норми гендерних ролей у професійній діяльності чоловіків і жінок було покладено метод гемограми як якісний метод дослідження. Аналіз гемограми опитуваних відбувався з використанням контент-аналізу. Виокремлювались концепти, які відображають розуміння, уявлення, бачення, елементи досвіду опитуваних щодо норм гендерних ролей розвитку кар'єри чоловіків та жінок, батьківських сімейних настанов щодо гендерних ролей, гендерних особливостей професійної діяльності чоловіків і жінок, а також ставлення до діяльності, ставлення батьківських сімейних концепцій. В опитуванні взяло участь 49 респондентів – студенти другого (магістерського) рівня вищої освіти. Як видно з таблиці 2.4, серед батьківських сімейних настанов опитуваних загалом переважають традиційні переконання (як по жіночій, так і по чоловічій лінії). Найвищий показник традиційних настанов виявлено у чоловіків щодо ролі жінок у сім'ї та діяльності. Серед жіночих настанов більшою мірою представлені егалітарні позиції, ніж серед чоловіків. Серед невизначених гендерних сімейних настанов найбільше чоловічих щодо чоловіків. Змішані жіночі і чоловічі концепції не мають високих показників.

Таблиця 2.4

Аналіз батьківських сімейних настанов опитуваних з домінуванням егалітарних уявлень про норми гендерних ролей щодо розвитку кар'єри чоловіків та жінок

Переважаючі конструкції (концепції)	Жіночі концепції щодо чоловіків (критерій 1)	Жіночі концепції щодо жінок (критерій 2)	Чоловічі концепції щодо чоловіків (критерій 3)	Чоловічі концепції щодо жінок (критерій 4)
традиційні	51,8%	51,8%	55,5%	66,6%
егалітарні	25,9%	25,9%	11,1%	18,5%
Не визначені	10,8%	10,8%	22,2%	10,8%
змішані	7,4%	3,7%	11,1%	-

Змістовий аналіз ставлення опитуваних із домінуванням егалітарних уявлень виявив, що респонденти не зовсім підтримують традиційні сімейні настанови (як стосовно чоловіків, так і стосовно жінок), проте, готові розглядати як ресурсні чоловічі чи жіночі погляди змішаного, чи егалітарного типу. Так, серед опитуваних, в сім'ях яких присутні тільки традиційні гендерні настанови, більшість прямо або опосередковано вказують на їх обмеженість. Серед опитуваних, в сім'ях яких виявлено поєднання різних настанов по жіночій і чоловічій лініях, простежується опора на гендерні жіночі та чоловічі егалітарні або змішані концепції. Виявлено, що серед опитуваних переважають егалітарні уявлення щодо норм гендерних ролей розвитку кар'єри чоловіків та жінок, традиційний підхід представлений найменше. Серед опитуваних з егалітарними уявленнями переважають традиційні батьківські сімейні настанови, особливо у чоловіків щодо жінок. Жінкам більше властиві егалітарні настанови, ніж чоловікам. Можна твердити, що батьківські сімейні настанови певною мірою впливають на формування уявлень про гендерні норми щодо розвитку кар'єри чоловіків та жінок [65, 66].

Причому, якщо в батьківській сім'ї переважали традиційні настанови, але були представлені ознаки егалітарних чи змішаних – нащадки у дорослому віці надають перевагу егалітарним уявленням, розуміючи обмеження та ресурси традиційних настанов. Якщо у батьківських сім'ях практично домінували традиційні настанови щодо розвитку кар'єри чоловіків

і жінок, і у дорослих нащадків зберігаються такі ж переконання. У всіх групах опитуваних студентів виявлено переважання батьківських традиційних настанов щодо чоловіків у порівнянні із настановами щодо жінок. Отже, гендерні стереотипи мають великий резонанс і суттєво впливають як на життєдіяльність сім'ї, так і на особистісну самореалізацію жінок і чоловіків, що може призвести до негативних явищ у суспільстві. До методів опитування відносяться приписування якостей з набору особистісних рис, оцінка ступеня вираженості соціально-психологічних характеристик в типового чоловіка і типової жінки. При цьому можливе використання методик С. Бем, Т. Лірі і т. д. [67, 68, 69].

2.2. Організація та методики емпіричного дослідження гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей.

Проведення опитування складається з ключових етапів: підготовку, проведення основної частини опитування та аналіз результатів. Для даного опитування було взято вибірку людей серед молоді та студентів через соціальні мережі. Цільовою аудиторією було взято: молодь віком 18–35 років, яка навчається у вищих навчальних закладах (студенти) або працює та інше. Особлива увага приділяється студентам та молодим фахівцям, оскільки вони перебувають у фазі формування уявлень про сімейне життя.

Географічне охоплення: учасники з різних регіонів України. Створення анкети включають питання щодо віку, статі та відповідають меті дослідження. Формат запитань: закриті (тестові). Використання онлайн-платформ для створення опитувань Google Forms. Підготовка каналів розповсюдження анкети в соціальних мережах: Facebook, Telegram. Розсилка через групи в університетах, спільноти студентів.

Для визначення основного діагностичного інструментарію, що відповідає заявленій тематиці, варто виокремити опитувальники які були використані для виявлення особливостей гендерних стереотипів щодо сімейного виховання дітей:

1. *Опитувальник «Маскуліність-фемінність» С. Бем (Додаток А).*

Опитувальник «Маскуліність-фемінність» був розроблений американською психологинєю С. Бем для вивчення гендерної ідентичності та вимірювання того, наскільки особистість відчуває себе чоловіком або жінкою. Опитувальник містить 60 питань, на які респондентам потрібно відповісти за шкалою «так», «ні» або «іноді». Питання охоплюють такі аспекти як ставлення до гендерних ролей, поведінку, інтереси та емоційні реакції. На основі відповідей на запитання, респонденти отримують оцінки за двома основними факторами: маскуліністю і фемінністю. Маскуліність описує характеристики, які вважаються типовими для чоловіків, такі як домінування, амбіційність та конкурентоспроможність. Фемінність описує характеристики, які вважаються типовими для жінок, такі як емоційна чутливість, дбайливість та турботливість.

2. *Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі (Додаток Б).* Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі (Thomas L. Theories of Interpersonal Relationships Assessment) є інструментом, який дозволяє оцінювати тип міжособистісних відносин, який виникає між двома людьми в процесі спілкування. Ця методика базується на теорії Т. Ліра, який визначив вісім основних типів міжособистісних відносин. Методика складається зі 128 суджень, які стосуються різних аспектів міжособистісних відносин. Після проходження тесту результати обробляються та аналізуються, щоб визначити тип міжособистісних відносин.

Гендерні ролі вивчаються або за допомогою параметрів Маскуліності та Фемінності, або опосередковано через гендерні стереотипи.

3. *Опитувальник «Розподіл ролей у родині» (Ю. Альошина, Л. Гозман, Є. Дубовська). Додаток В*

Опитувальник «Розподіл ролей у родині» був розроблений Ю. Альошиною, Л. Гозман та Є. Дубовською з метою вивчення ролей, які приписуються чоловікам та жінкам в сім'ї. Опитувальник складається з 21 запитання, що стосуються таких аспектів, як домашні обов'язки, виховання

дітей, фінансові питання, роль в прийнятті рішень тощо. При вивченні розподілу ролей в родині опитувальник дозволяє встановити, які ролі більшою мірою виконують жінки, а які – чоловіки, а також наскільки члени родини задоволені рольовим розподілом. Отримані результати можуть бути використані для вивчення динаміки ролей в родині, оцінки рівня гендерної рівності та визначення можливих проблем, пов'язаних з рольовим розподілом.

Коефіцієнт кореляції Пірсона в психології є статистичним методом, який використовується для оцінки ступеня взаємозв'язку між двома змінними у психологічних дослідженнях. Він показує силу залежності між змінними, що дозволяє робити висновки про наявність або відсутність цього взаємозв'язку [71,72].

Запуск опитування: Анкета поширюється через соціальні мережі та месенджери (Telegram-канали, Instagram Stories, спільноти Facebook).

2.3. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей

Спочатку за допомогою опитувальника С. Бем було визначено прояви маскулітності, фемінності та андрогінності у досліджуваних. На рисунку 2.1 наведено відсоткові показники щодо домінуючих характеристик.

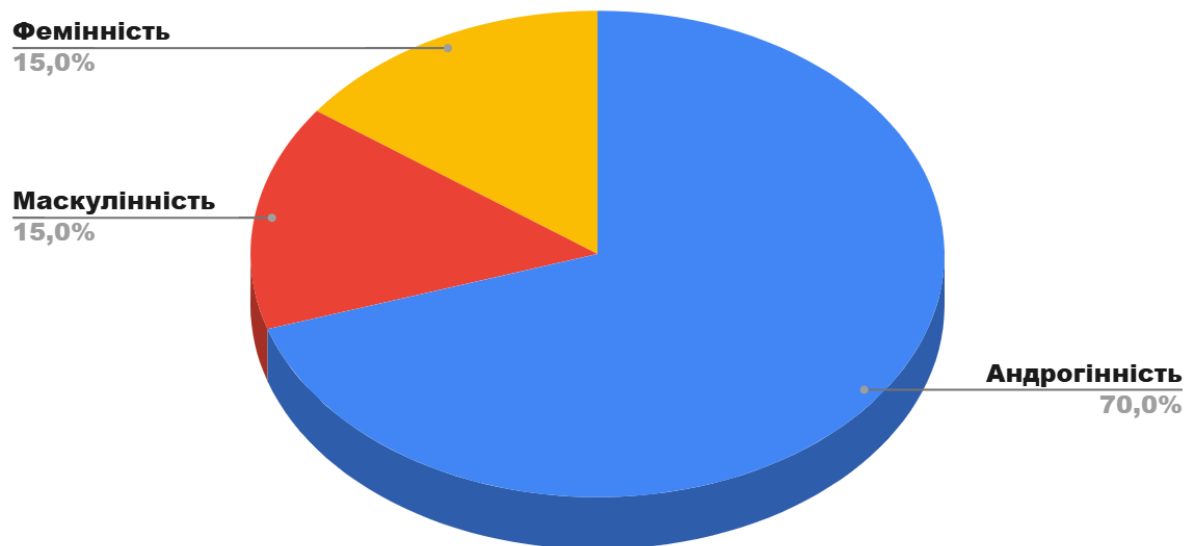

Рисунок 2.1 Показники за мет.С.Бем

Аналіз отриманих даних показує, що у 70% респондентів спостерігаються ознаки андрогінності, тобто поєднання як чоловічих, так і жіночих рис, або ж рис, які не можна однозначно віднести до однієї з цих категорій. Це може бути комбінація характеристик, що вважаються як маскулініми, так і фемінними. Наприклад, людина може бути незалежною, самостійною та агресивною, а також проявляти чутливість, залежність і турботу. У 15% респондентів були виявлені суто фемінні риси особистості – набір традиційних жіночих характеристик поведінки, які зазвичай асоціюються з емоційністю, м'якістю та соціальною взаємодією. До них належать такі риси, як чутливість, залежність, турботливість і емпатія. У 15% опитаних простежуються суто маскуліні риси – набір традиційних чоловічих характеристик, які часто пов'язують з силовою, домінуючою та конкурентною поведінкою. Серед таких рис можна виділити рішучість, агресивність, незалежність і самостійність. Наступним кроком став аналіз результатів за методикою діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі. У процесі дослідження було визначено три рівні вираженості (низький,

помірний, високий) різних типів поведінки в комунікації. Отримані дані представлені у таблиці 2.5 у вигляді відсоткових показників серед респондентів.

Таблиця 2.5

Таблиця результатів за методикою міжособистісних відносин Т. Лірі

Тип	Низький рівень	Помірний рівень	Високий рівень
Авторитарний	33%	66%	1%
Егоїстичний	40%	59%	1%
Альтруїстичний	15%	82%	3%
Агресивний	16%	83%	1%
Підозрілий	50%	47%	3%
Залежний	24%	73%	3%
Доброзичливий	15%	70%	15%
Підпорядкований	40%	59%	1%

Авторитарна поведінка – це стиль, що характеризується високою концентрацією влади в руках лідера чи авторитетної особи та вимагає дисципліни, покори та підпорядкування від інших людей. З'ясовано, що у 66% респондентів спостерігається помірний рівень цього стилю поведінки, у 33% – низький, і лише у 1% – високий.

Егоїстична поведінка характеризується орієнтацією на особисті інтереси та потреби, без урахування інтересів або потреб інших людей чи загального блага. Основна мотивація такої поведінки полягає в задоволенні власних бажань, незалежно від їхнього впливу на інших чи на суспільство загалом. Високий рівень такої поведінки виявлено у 1% респондентів, помірний – у 59%, а низький – у 40%. Альтруїстичний тип взаємодії – це дії, спрямовані на допомогу іншим без очікування винагороди чи вигоди. Це може включати жертву свого часу, енергії, коштів або інших ресурсів задля покращення життя інших. У 82% респондентів виявлено помірний рівень прояву цієї поведінки, у 15% – низький, а у 3% – високий.

Агресивна поведінка в комунікації – це дії, спрямовані на заподіяння шкоди чи прояв насильства щодо інших людей або тварин. Вона може проявлятися у формі негативної фізичної, вербальної чи невербальної взаємодії. У 83% респондентів зафіксовано помірний рівень агресивної поведінки, у 16% – низький, а у 1% – високий. Підозрілість у комунікації – це стан, коли людина сумнівається у намірах або діях іншої особи під час спілкування. Це може включати сумніви в чесності, правдивості, намірах чи мотивах іншої людини. Причинами підозрливості можуть бути попередній негативний досвід, підозрілі ознаки зовнішнього вигляду людини або стиль спілкування, що здається підозрілим. У 50% респондентів виявлено низький рівень підозрливості, у 47% – помірний, а у 3% – високий.

Залежний стиль спілкування – це ситуація, коли людина надмірно покладається на думки, дії та реакції іншої особи під час спілкування. Це може проявлятися у постійному прагненні погоджуватися з іншими, ігноруванні власних думок і поглядів, а також забутті про власні потреби. У 73% респондентів виявлено помірний рівень таких проявів, у 24% – низький, а у 3% – високий. Доброзичлива поведінка в комунікації – це стан, коли людина виявляє ввічливість, повагу та інтерес до інших під час спілкування. Це може включати емпатію, уважне ставлення до співрозмовника, пошук спільних точок зору та зусилля зрозуміти думки й почуття іншої людини. У 70% респондентів спостерігається помірний рівень такої поведінки, у 15% – низький, а також високі показники. Підпорядкований стиль взаємодії – це поведінка, коли людина проявляє підлеглість і звертається до думки іншої сторони. В такому стилі вона намагається уникнути конфліктів і зберегти гармонійні стосунки з оточенням. У 59% респондентів спостерігається помірний рівень такої поведінки, у 40% – низький, а у 1% – високий.

Наступним етапом стало застосування методики «Розподіл ролей у родині» (Ю. Альошина, Л. Гозман, Є. Дубовська). Було обчислено показники та проведено їх інтерпретацію. Відсоткові значення цих показників наведені в таблиці 2.6.

Таблиця відсоткових розподілів відповідей респондентів щодо виконання рольових функцій у родині

Ролі	Реалізація чоловіком	Реалізація жінкою
Виховання	25%	75%
Емоційний клімат	35%	65%
Матеріальний клімат	66%	34%
Організація розваг	45%	55%
Господиня/господар	30%	70%
Сексуальний партнер	54%	46%
Орг. сімейної субкультури	40%	60%

Аналіз отриманих даних показує, що респонденти вважають, що такі ролі, як «Підтримка сімейної субкультури», «Господиня», «Емоційний клімат сім'ї» та «Виховання» повинні здебільшого реалізовуватися жінкою. Тобто, основні обов'язки щодо господарства, підтримки побуту та організації психологічної атмосфери в сім'ї відносяться до жінок. Натомість ролі «Сексуальний партнер» і «Організація розваг» повинні виконуватися обома партнерами. Роль «Матеріальне забезпечення» здебільшого належить чоловікові.

За допомогою кореляційного аналізу за критерієм Пірсона нами були виявлені взаємозв'язки між гендерною ідентифікацією досліджуваних та можливими гендерними стереотипами. Зокрема, виявлено кореляцію між проявами фемінності та жіночими якостями особистості і такими ролями в родині, як «виховання дітей» ($r=0,25$), «господиня» ($r=0,32$) та «сексуальний партнер» ($r=0,25$). Також встановлено, що чим вищі показники фемінних рис, тим більш виражені прояви залежності ($r=0,25$), доброзичливості ($r=0,29$) та підозрливості ($r=0,31$) під час формування міжособистісних стосунків. Було виявлено кореляційні зв'язки між проявами чоловічих і маскулітних рис і низькими показниками підозрливості ($r=-0,25$), підпорядкованості ($r=-0,29$) та доброзичливості ($r=-0,21$) у процесі комунікації. Отримані результати свідчать про наявність гендерних стереотипів у молодих сім'ях, зокрема,

щодо виконання жінкою побутових обов'язків і виховання дітей. Також звертає на себе увагу приписування жінкам рис залежної та підпорядкованої поведінки в міжособистісній взаємодії. Щодо гендерних стереотипів щодо чоловіків, то в нашому дослідженні показано, що їх наділяють більш суворими характеристиками комунікації.

Отже, емпіричне дослідження дозволило виявити гендерні стереотипи серед молоді щодо сімейного виховання дітей. Варто зауважити, що їх кількість значно менша порівняно з попередніми науковими дослідженнями, що свідчить про швидкий розвиток сучасного покоління та переоцінку усталених норм. Особливо важливим є підкреслення необхідності зосередження уваги на аспектах гендерного виховання та просвітництва серед молоді.

Висновки до розділу 2

Для емпіричного дослідження гендерних стереотипів у молоді щодо сімейного виховання дітей нами використовувалися: опитувальник «Розподіл ролей у родині» (Ю. Альошина, Л. Гозман, Є. Дубовська), опитувальник (С.Бем), методика «Діагностика міжособистісних відносин» (Т. Лірі). Процес проведення опитування складався з основних етапів: підготовки, проведення основної частини та аналізу отриманих результатів. Для цього дослідження була обрана вибірка молоді та студентів через соціальні мережі. Цільова аудиторія включала молодих людей віком 18–35 років, які навчаються у вищих навчальних закладах (студенти), працюють або зайняті в інших сферах. Особливий акцент було зроблено на студентах та молодих фахівцях, оскільки вони знаходяться на етапі формування уявлень про сімейне життя.

Аналіз отриманих даних свідчить, що у респондентів виявлено ознаки андрогінності, яка характеризується поєднанням як чоловічих, так і жіночих рис, або таких, що не можна однозначно віднести до жодної з цих категорій. Це може включати комбінацію якостей, які традиційно вважаються маскулініними, такими як незалежність, самостійність і агресивність, і

фемінними, як-от чутливість, залежність і турботливість. Також у респондентів виявлено переважно фемінні риси особистості, які зазвичай асоціюються з традиційними жіночими характеристиками. Серед них чутливість, залежність, турботливість та емпатія, що відображають емоційність, м'якість і схильність до соціальної взаємодії. У той же час, у опитаних простежуються виключно маскулінні риси, що є традиційно чоловічими характеристиками. До них належать рішучість, агресивність, незалежність і самостійність, які зазвичай асоціюються з домінуванням, конкурентністю та силовою поведінкою. На основі отриманих результатів виявлено прояви гендерних стереотипів щодо жінок, зокрема у сфері виконання побутових обов'язків і виховання дітей. Також жінок частіше наділяють характеристиками, які свідчать про більш залежну та підпорядковану поведінку в міжособистісній взаємодії порівняно з чоловіками.

На основі емпіричних досліджень і теоретичного аналізу було визначено важливість та актуальність гендерного виховання, просвітництва і подолання стереотипів. Це включає формування в сучасному суспільстві поваги до інших, прийняття їхньої гендерної ідентичності, а також підвищення обізнаності щодо питань гендеру та статевої психології. Актуальність подальших досліджень полягає у розробці корекційних програм або профілактичних заходів, спрямованих на молоде покоління, з метою підвищення їхньої обізнаності про роль гендеру в суспільстві.

РОЗДІЛ 3

ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА З МОЛОДДЮ ЩОДО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

3.1. Особливості профілактичної і корекційної роботи з гендерними стереотипами у молоді України щодо сімейного виховання дітей

Проблема гендерного виховання сьогодні турбує багатьох педагогів та психологів. Це викликано тим, що сучасні вимоги індивідуального підходу до розвитку особистості не можуть ігнорувати гендерні особливості дитини, оскільки вони є біосоціокультурними характеристиками. Сучасні пріоритети у вихованні хлопчиків і дівчаток зосереджені не на зміцненні жорстких стандартів маскулінності та фемінності, а на дослідженні можливостей партнерських відносин між ними, вихованні людяності, щирості. Фахівці з нейропсихології, фізіології, психології та педагогіки вважають, що становлення гендерної стійкості визначається соціокультурними нормами і значною мірою залежить від ставлення батьків до дитини, батьківських установок і емоційної прихильності між матір'ю і дитиною, а також від виховання в дошкільних закладах.

Проблему гендерного виховання дошкільнят досліджували такі вчені, як О.Кудрявцева, К. Ушинський, С. Марутян, В. Сухомлинський, А. Палій, П.Плісенко, О. Прозументик, Т. Репіна, Л.Тараннікова, А. Коменський, С.Шаповалова. Сучасні трансформації у світовій спільноті та в Україні, а також початок ери гендерної рівності, потребують глибшого усвідомлення соціально-психологічних механізмів формування гендерної ідентичності дитини як основи її самореалізації. Дослідження показали, що висока фемінність у жінок та маскулінність у чоловіків не завжди гарантують їхнє соціальне чи психологічне благополуччя. Сьогодні багато науковців вбачають розв'язання цього питання через впровадження гендерного підходу в освіту, оскільки цей підхід сприяє утвердженню рівних можливостей для самореалізації людини, незалежно від статі, в усіх сферах життя.

Наразі виникає необхідність забезпечити вихователів дошкільних закладів знаннями щодо особливостей гендерного виховання дошкільнят, оскільки цьому питанню приділяється недостатньо уваги. Це й визначило тему нашого засідання: «Особливості гендерного виховання дітей дошкільного віку». Актуальність цієї теми зумовлена кількома об'єктивними факторами: реальними змінами гендерних відносин у сучасному українському суспільстві, відходом від традиційної поляризації чоловічих і жіночих соціальних ролей та їх зближенням, а також необхідністю вивчення основ гендерних знань у системі освіти. Як показує досвід, у дошкільних навчальних закладах гендерне виховання відбувається стихійно, а часто нав'язуються жорсткі традиційні підходи, що формують статево-рольові стереотипи та впливають на самосприйняття й самооцінку дітей. У змісті виховної роботи бракує гендерного компонента та його методичного забезпечення. Гендерні стереотипи можуть спричиняти дискримінацію та обмежувати можливості людей через їхню стать або гендерну ідентичність. Профілактика та подолання цих стереотипів є ключовими завданнями для досягнення гендерної рівності та побудови справедливого суспільства.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства ключовими аспектами є проведення системних соціально-економічних реформ та інтеграція до європейської спільноти на правах рівноправного партнера. Одним із важливих напрямів забезпечення демократичного поступу України на засадах європейських цінностей є впровадження гендерної рівності у всі сфери суспільного життя. Україна, як європейська держава, прагне не лише успішно здійснювати соціально-політичні та соціально-економічні реформи, але й досягти нової якості життя та гармонізації суспільних відносин. В сучасних умовах освітня система України потребує перетворення вищої школи в інститут, який відтворює і створює культуру як систему духовних цінностей, технологій та творчості. Розробка наукових досліджень у галузі гендерної проблематики є важливим кроком для розвитку педагогічної науки в Україні. У цьому контексті актуальним стає дослідження питань

професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів з урахуванням гендерного аспекту, оскільки це сприятиме формуванню у них професійно важливих якостей – гендерної свідомості, культури, чутливості та компетентності у сфері професійного розвитку.

Вища освіта, маючи значний науково-педагогічний потенціал і працюючи з молоддю, яка в майбутньому стане елітою країни, здатна відігравати ключову роль у формуванні нових підходів та традицій, що сприятимуть поширенню гендерної культури в українському суспільстві. У вищих навчальних закладах України вже розроблено методики та технології, які дозволяють не лише поширювати знання, але й формувати поведінкові навички, засновані на принципах гендерної культури. У сучасних умовах розробка теоретичних і практичних аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців з урахуванням гендерного фактора є вкрай актуальною. Вона повинна сприяти ефективному розвитку у них таких професійно важливих якостей, як гендерна свідомість, гендерна культура, гендерна чутливість, а також компетентність у сфері професійного становлення.

На думку провідних українських дослідників (Т. Говорун, В. Кравець, І.Кльоцина, Л. Міщик, І. Мунтян та ін.), постає необхідність вирішення таких актуальних завдань:

1. проведення гендерного аналізу концепцій, змісту та методичного забезпечення процесу професійної підготовки й виховання майбутніх спеціалістів;
2. включення до навчальних матеріалів більшої кількості інформації про гендерний внесок у розвиток суспільства, науки, освіти та культури;
3. підвищення рівня гендерної культури серед науково-педагогічних кадрів вищих навчальних закладів [73, с. 158-159].

Поняття "гендерний вимір в освіті" передбачає оцінку впливу виховних зусиль педагогів на розвиток хлопців і дівчат, їх усвідомлення своєї ідентичності, вибір ідеалів і життєвих цілей, а також їхній статус у

шкільному колективі та серед однолітків залежно від біологічної статі. Введення категорії "гендерне вимірювання в освіті" обумовлюється кількома чинниками. По-перше, за останнє десятиліття гендерний вимір стає все більш важливим для оцінки основних детермінант і критичних аспектів суспільного та особистісного розвитку. По-друге, педагогічна теорія досі не має чітко сформованого напрямку, що вивчає процес становлення гендерної ідентичності, попри його важливу роль у гармонійному розвитку особистості. Якщо в рамках гендерної соціалізації молодших школярів будуть створені умови для формування міжстатевих відносин, вільних від традиційних стереотипів маскулінності та фемінності в патріархальному розумінні, це може стати фактором виховання нової особистості, яка буде краще адаптована до різних культур і матиме пріоритети миролюбства та паритетної демократії у всіх сферах життя [74].

Г. Татаурова-Осика підкреслює актуальність гендерної освіченості в сучасному суспільстві та визначає кілька важливих завдань, які вона має виконувати :

1. Ознайомлення з правилами та специфікою міжстатевої комунікації.
2. Прийняття власної ідентичності та ідентичності інших людей.
3. Усвідомлення принципів і понять, що стосуються психології чоловіків і жінок.
4. Опанування стратегій поведінки, заснованих на співпраці та партнерстві.
5. Переосмислення усталених норм і правил.
6. Розвиток адекватної самооцінки та поваги до себе й інших.

В. Кравець зазначає, що для того, щоб педагоги могли ефективно розуміти й брати участь у процесі гендерної соціалізації дітей, їм необхідний відповідний методологічний та методичний інструментарій. Цей інструментарій повинен включати систему наукових знань про гендер, педагогічні аспекти виховання та освіти як гендерні технології, а також

охоплювати фактори, умови та критерії, що впливають на ефективність гендерної соціалізації школярів [75, с. 8]. Впровадження ідей гендерної освіти в систему професійної підготовки студентів, а також розробка необхідної методологічної та методичної бази як специфічної форми підготовки особистісних і професійних якостей майбутніх учителів початкових класів, підкреслює роль особистості вчителя як засобу трансформації та моделювання соціокультурних відносин у групі учнів. Це дає можливість відзначити такі аспекти впровадження нових наукових знань у підготовці майбутніх учителів:

1. сучасна професійна підготовка учителів початкових класів вимагає нового підходу до розуміння соціокультурної ролі чоловіків і жінок;

2. наявність гендерної культури у майбутнього вчителя, як формувача світогляду наступних поколінь, дозволяє вибудовувати ефективну модель формування гендерної ідентичності у молодших школярів.

Таким чином, перед викладачами вищих навчальних закладів постає важливе завдання – формувати гендерно обізнаного вчителя в процесі професійної підготовки. Зміни в національній освітній системі вимагають трансформацій у сфері управління педагогічним процесом у вищій школі, оскільки вона має відповідати вимогам сучасного суспільства у вихованні нового соціокультурного типу особистості майбутнього вчителя початкових класів [76, с. 9-41].

Впровадження гендерного підходу в освіту дослідники визначають як розширення можливостей для розвитку індивідуальних здібностей і талантів молоді, а також як звільнення педагогічного мислення від гендерних стереотипів шляхом врахування в навчально-виховному процесі життєвих інтересів та психологічних особливостей обох статей. У контексті гуманістичної педагогіки гендерний чинник полягає у сприянні особистісному розвитку хлопців і дівчат на основі рівності їхніх прав і можливостей. Це також включає розробку освітньої стратегії, яка спрямована на розвиток індивідуальності учасників освітнього процесу, створення

атмосфери позитивної взаємодії між усіма учасниками, а також впровадження творчого підходу до навчальної та професійної діяльності, що сприяє самореалізації молоді. Дослідниці О. Цокур та І. Іванова підкреслюють, що «впровадження гендерних підходів у підготовку майбутніх педагогів є основою для вдосконалення їхнього професійного рівня та всебічного особистісного розвитку як активних суб'єктів соціального життя». Науковці звертають увагу на те, що в практичній діяльності педагоги стикаються з проблемами, які потребують використання знань у сфері гендерних відносин [77, с. 194].

Готовність вчителя до гендерного виховання є комплексною і включає кілька ключових аспектів:

1. Мотиваційна готовність: усвідомлення вчителями свого потенціалу та розуміння його впливу на виховний процес;
2. Теоретична готовність: наявність достатніх знань у сфері гендерного виховання школярів;
3. Практична готовність: володіння комунікативними, психологічними та організаційними навичками для реалізації різних форм гендерного виховання;
4. Готовність до творчості та співпраці: відкритість до нових ідей, здатність до експериментування, пошуку та інновацій;
5. Розробка колективних творчих заходів з метою гендерного виховання молодших школярів;
6. Вивчення гендерного портрета класу та аналіз впливу особистості вихователя на взаємодію з учнями.

Підготовка професіоналів, які володіють гендерною культурою, є динамічним процесом, що передбачає як створення і засвоєння цінностей культури, так і творче переосмислення реальності з позицій «гендерної грамотності». Це включає розуміння законів і механізмів функціонування гендерної системи, володіння «гендерною мовою» і поведінковими нормами [78].

У процесі формування гендерної культури майбутніх учителів початкових класів важливу роль відіграють викладачі, керівництво навчальних закладів та органи управління, які формують на практиці модель передачі гендерних норм студентам. Проте, коли студент стає активним учасником управління своїм професійним розвитком, орієнтуючись на саморозвиток і самореалізацію, він може критично оцінювати досягнення поставлених цілей, здійснювати гендерну рефлексію. При високому рівні сформованості гендерної культури студент здатний визначати свою гендерну чутливість, аналізувати, наскільки навчальний колектив поділяє ідеї гендерної рівності, а також оцінювати зміст навчально-методичних матеріалів і стилі викладання з гендерної точки зору. Таким чином, знання, навички та компетенції, отримані в процесі навчання, є важливою, але не єдиною умовою підготовки до професійної діяльності. Майбутні фахівці повинні володіти якостями, які дозволять їм організовувати відносини у професійному середовищі, враховувати особливості роботи в змішаних чоловічих і жіночих колективах. Суть гендерного виховання полягає в тому, щоб допомогти студентам подолати стереотипи щодо своєї статі, навчити їх цінувати поєднання традиційно чоловічих і жіночих рис, таких як самостійність, впевненість, чуйність, турбота та тактовність, які є цінними для обох статей [79].

Система освіти в Україні досі залишається без урахування гендерних відмінностей: режим дня, харчування та побутовий порядок у дитячих садках не враховують різну рухливість хлопчиків і дівчаток. Харчування однакове за часом і складом для всіх дітей. Система виховання фемінізована як у педагогічному складі, так і через сімейні обставини (адже 50% дітей живуть у сім'ях без батька), що особливо негативно впливає на розвиток хлопчиків. І.С. Кон зазначає, що хлопчики мають схильність до ризику, прагнення до домінування, змагальності, і ці риси могли б бути успішно застосовані в технічній творчості. Гендерний підхід є необхідним у процесі індивідуалізації освіти, зокрема у творчій діяльності. Він допомагає

формувати здатність до самопізнання та самореалізації, що є важливим для розв'язання проблем гендерної ідентифікації. Сучасне суспільство потребує творчих особистостей, здатних адаптуватися до постійних змін. Креативність, яка полягає у здатності створювати щось нове, оригінальне, відіграє вирішальну роль у розвитку. Незважаючи на природний потенціал до творчості, тільки спрямоване навчання може забезпечити високий рівень розвитку цих здібностей. Формування творчих навичок потрібно починати з раннього віку, враховуючи гендерні особливості розвитку хлопчиків і дівчаток, адже їхній розвиток відрізняється за темпами та змістом.

Досвід творчого виховання у конструюванні демонструє позитивні результати: розроблено методи, які сприяють розвитку мислення та творчих здібностей. Однак у багатьох дитячих садках взаємодія між вихователями та дітьми на рівні співтворчості та гендерного підходу ще не є систематичною. Гендерний компонент у вихованні дошкільників залишається другорядним. Багатьом вихователям і батькам не вистачає розуміння сутності гендерного виховання, і воно досі не стало пріоритетом в освітньому процесі. Таким чином, гендерний підхід у вихованні передбачає врахування гендерних особливостей при визначенні змісту та методів навчання, а також у розв'язанні проблем, пов'язаних з гендерною ідентифікацією та самореалізацією.

Наступним кроком є проникнення в інше тіло, де повинно зберегтися і розвиватися насіння, що передбачає ще одну важливу характеристику чоловічого начала – здатність до проникнення в інше. Це виявляється у таких рисах, як наполегливість, рішучість, готовність долати труднощі, наполегливість та стійкість. Чоловік символічно "проникає" у невидимі світи, у саму сутність речей. Кульмінацією цього процесу є передача частини себе назовні, у самостійне існування, за межами власного тіла. Звідси походить ще одна характеристика чоловічого – творчість (креативність та інноваційність). Остання стадія – це відрив або вихід, що узагальнено можна назвати "тенденцією залишати". Це означає не лише фізичне покидання іншого, але й

збереження своєї присутності в ньому – чоловік залишає частину себе в іншому. З іншого боку, аналіз гендерних ролей підкреслює типові риси, властиві жіночому началу: атрактивність, залежність, пасивність, сприйнятливість, слабкість, консерватизм і прихильність.

Головний висновок з аналізу полягає в тому, що всі ознаки статевих відмінностей, які визначають процес народження у біологічному сенсі, можуть слугувати основою для формування культурних конструктів "чоловічого" та "жіночого". Це зберігає початкову ідею комплементарності між чоловічим і жіночим, де кожен доповнює іншого. О. Кікінежді наголошує, що традиційний поділ статевих ролей ґрунтується на ідеї взаємодоповнюваності психологічних якостей: чоловіки вважаються сильними, відважними та мужніми, а жінки – слухняними, турботливими і схильними до догляду.

Підсумовуючи гуманістичні ідеї виховання хлопчиків і дівчаток, Кікінежді доходить висновку, що вони ґрунтуються на принципах гендерного паритету, оскільки підкреслюють, що:

1. немає видів діяльності, які б відповідали певній статі; опанування будь-якої професії залежить від індивідуальних інтересів, здібностей і мотивації;
2. чоловік і жінка мають однакові важливі ролі в родині та вихованні дітей;
3. хлопчики і дівчатка, чоловіки і жінки мають рівні можливості у здобутті професійних навичок;
4. виховання має виходити з рівності здібностей та можливостей для всіх статей, незалежно від майбутніх життєвих сценаріїв;
5. недопустимо розділяти дітей за статтю в різних сферах діяльності, іграх, навчанні чи планах на майбутнє;
6. у хлопчиків і дівчаток більше спільного, ніж відмінного;
7. важливо навчати дітей протистояти стереотипам і гендерним очікуванням, оскільки вони можуть обмежити розвиток особистості;

8. необхідно підтримувати рівноправне співіснування статей у гендерно нейтральному вихованні, де хлопчики та дівчатка можуть бути друзями, поважати одне одного та отримувати однакове виховання і залучення до різних видів діяльності.

Отже, педагогам варто відійти від традиційних гендерних очікувань і зосередитися на індивідуальному розвитку дитини [80].

3.2. Рекомендації щодо соціальної корекції гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей

Питання гендерного виховання стають важливими для дитини з моменту, коли вона починає усвідомлювати свою статеву належність, тобто розуміти, що вона не просто дитина, а хлопчик чи дівчинка. Статева ідентифікація є ключовим елементом формування особистості дитини, що впливає на її подальше життя. Підготовку дітей до виконання різних соціальних ролей, таких як відданий син, турботлива донька, добрий брат чи сестра, варто починати з раннього віку, коли закладається основа для розвитку особистості.

Метою гендерного виховання є:

1. формування правильного уявлення про роль чоловіків і жінок у суспільстві;
2. розвиток моделей поведінки відповідно до статі;
3. прищеплення культури взаємовідносин між статями.

З огляду на це, перед педагогами дошкільних закладів стоять наступні завдання:

1. виховувати у дітей позитивне ставлення до себе і розуміння себе як об'єкта пізнання;
2. розширювати знання про різницю між хлопчиками і дівчатками, сприяти їх статевої ідентифікації;
3. правильно і тактовно реагувати на прояви сексуального розвитку дітей різних статей;

4. підтримувати фізичне та психічне здоров'я дітей, їх радісне сприйняття світу та оптимізм;
5. створювати умови для розвитку відносин з навколишнім світом і людьми;
6. ознайомлювати дітей з основними функціями сім'ї як психологічної групи і соціального інституту;
7. закладати основу для виконання соціальних ролей, відповідних їх статі.

На сьогоднішній день у системі дошкільної освіти виникають серйозні труднощі у сфері гендерного виховання. Однією з основних причин є те, що програмно-методичні матеріали дошкільних закладів не враховують гендерні особливості дітей. Через це навчально-виховний процес орієнтований лише на вікові та психологічні характеристики, а не на конкретні потреби хлопчиків і дівчаток певного віку, хоча науковці наголошують на їх відмінностях:

1. у фізичному розвитку та соціальній поведінці;
2. в інтелектуальних, візуально-просторових здібностях і рівнях досягнень;
3. у проявах агресії та інших аспектах.

Період дошкільного дитинства – це час, коли батьки мають допомогти дитині зрозуміти свою унікальність та можливості, які надає її стать, якщо ми хочемо виховати повноцінних чоловіків і жінок, а не безстатевих індивідів, що втрачають переваги своєї статі. Проте, під час цього ключового етапу формування гендерної ідентичності, дівчатка і хлопчики проводять багато часу в дошкільних закладах (8-12 годин) під впливом лише жінок. Спостереження показують, що вихователі найчастіше звертаються до дітей загальним словом «діти», що не сприяє формуванню у дитини чіткого розуміння її статевої ролі. Тому важливим завданням є запровадження гендерно-орієнтованих звернень у дитячих садках, коли це доцільно.

Стратегії навчання, форми і методи роботи, що застосовуються в

дитячих садках, часто розроблені з урахуванням інтересів дівчаток. Проте виховувати дітей зазвичай доводиться жінкам: вдома – мамі чи бабусі, а в дитячому садку – жінкам-вихователям. Як наслідок, багато хлопчиків формують свою гендерну ідентичність без участі чоловіків. За думкою науковців, жінки не можуть правильно виховати хлопчиків, адже вони мають інший тип мислення і досвід. Крім того, вихователі-жінки не можуть повністю зрозуміти емоційні переживання, з якими стикаються хлопчики під час спілкування з дорослими та однолітками. Через це багато вихователів сприймають хлопчиків як уособлення сили, волі та витривалості, що призводить до того, що більш чутливі, боязкі та фізично слабші хлопчики часто зазнають травмуючого впливу. Розвиток гендерної рівності передбачає надання рівних прав, можливостей та обов'язків незалежно від статі. У контексті батьківства це означає справедливий розподіл обов'язків і відповідальності між усіма членами сім'ї, а також створення середовища, де кожен може бути собою, відчувати підтримку і повагу з боку рідних. Це передбачає відмову від стереотипних уявлень про «чоловічі» або «жіночі» обов'язки в родині. Важливо, щоб батьки виховували своїх дітей без гендерних стереотипів, орієнтуючись на їхні індивідуальні потреби і бажання, а не на усталені гендерні ролі. Діти, виховані у родинях, де жінки та чоловіки рівноправно співпрацюють і беруть участь у вихованні, згодом вибудовують здорові відносини, що сприяє розвитку гендерної рівності в суспільстві.

Переваги батьківства без гендерних стереотипів:

1. Надання рівних можливостей для хлопців і дівчат. Це створює умови для вільного розвитку дитини, дозволяючи їй обирати інтереси, навчатися та реалізовувати свій потенціал у різних сферах життя без обмежень.

2. Підтримка рівності у батьківстві. Батьки рівномірно розподіляють обов'язки та відповідальність, приймають спільні рішення і рівноцінно беруть участь у вихованні. Такий приклад партнерства в сім'ї демонструє дітям здорові рівноправні стосунки і допомагає руйнувати гендерні

стереотипи, оскільки діти бачать, що обов'язки і можливості не залежать від статі.

3. Подолання дискримінаційних очікувань щодо дітей .Наприклад, ідеї на кшталт «дівчата повинні гратися ляльками, а хлопці – машинками» або «дівчата повинні бути слабкими, а хлопці – сильними» можуть сприйматися як єдині можливі варіанти, проте це не так. Ми можемо виходити за межі цих нав'язаних «норм» і надавати дітям вибір.

4. Збереження балансу між роботою та сімейними обов'язками. Це важливо для психічного здоров'я та добробуту всіх членів сім'ї. Такий баланс дозволяє кожному з батьків реалізовувати себе як особистість, знижує рівень стресу та навантаження, а також покращує якість сімейних відносин.

5. Створення гармонійного середовища в сім'ї, де кожен відчуває підтримку та власну значимість. Ключовими аспектами є повага до кожного члена сім'ї, відкритість до різноманітності, підтримка розвитку, якісне спілкування та рівноправність у стосунках.

6. Розвиток індивідуальності дітей. Діти, виховані без стереотипів, сміливо проявляють свої унікальні таланти. Гендерна рівність сприяє розкриттю їхніх здібностей, креативності, усвідомленню власної цінності, а також розвитку самоповаги та впевненості у собі.

Важливо усвідомити, що батьківство без стереотипів:

1. Не вимагає від усіх однаковості. Натомість акцент робиться на інклюзивності та рівності. Наприклад, батьки, які мають сина і доньку, не забороняють синові гратися ляльками, вважаючи це «дівчачими іграшками», і не кажуть доньці, що їй не слід гратися машинками, бо це «хлопчачі іграшки». Натомість вони дозволяють обом дітям вільно обирати іграшки, так що син може гратися ляльками, якщо йому це цікаво, а донька – машинками. Діти можуть вибирати те, що їм подобається, незалежно від їхньої статі.

2. Не впливає на сексуальну орієнтацію дитини. Якщо хлопець грається ляльками, його інтереси не залежать від статі. Для маленької дитини гратися

іграшкою або носити певний одяг просто означає, що їй це подобається. Діти ще не розуміють, що їхній вибір часто пов'язують із статтю. Суспільство маркує певні речі як «чоловічі» чи «жіночі», але маленька дитина обирає заняття, одяг, іграшки або мультфільми лише через цікавість. Наприклад, фарбування нігтів лаком не робить хлопця геєм. Багато відомих особистостей, таких як художники, актори та вчені, мали різноманітні інтереси в дитинстві, які не завжди відповідали гендерним стереотипам. Це не визначало їхню сексуальну орієнтацію, а, навпаки, сприяло розвитку їхніх талантів.

3. Не є антижіночим або античоловічим. Цей підхід не забороняє дівчатам носити рожевий одяг чи хлопцям грати у футбол. Він просто усуває обмеження. Батьки не засуджують дитину, а навчають її критично мислити щодо різноманіття можливостей, які пропонує суспільство. Батьківство без стереотипів намагається зруйнувати вузькі уявлення про те, ким може бути дитина.

Головне завдання батьків полягає в прийнятті дитини такою, якою вона є. Для того, щоб дитина виросла здоровою і впевненою в собі, їй необхідні підтримка, розуміння та прийняття з боку батьків. Важливо усвідомлювати, що дитячі експерименти і пошуки є нормальною частиною розвитку та самовизначення. Щоб створити в родині атмосферу довіри та прийняття, батькам важливо бути чутливими до дітей і розвивати свою емпатію.

Корисні поради для батьків:

1. Варто слухати свою дитину. Коли ваш син ділиться своїми новими захопленнями, такими як малювання, співи чи танці, уважно слухайте його та виявляйте зацікавленість. Наприклад, якщо він зацікавився малюванням, запитайте: «Розкажи, як ти створив цю картину? Що тебе надихнуло?» Для дитини важливо знати, що батьки зацікавлені в її творчості.

2. Демонструвати розуміння. Якщо ваша дитина нервується перед важливим тестом, покажіть, що ви усвідомлюєте, наскільки це важливо для неї. Обійміть її, дайте поради, як знизити стрес. Не знецінюйте дитячі

переживання, навіть якщо вони вам здаються незначними. Якщо ваша донька хоче коротку зачіску, запитайте, чому саме таку. Підтримайте її вибір: «Чому тобі подобається ця зачіска? Я розумію, що ти хочеш виглядати гарно і відчувати комфорт. Як я можу тобі допомогти? Може, ми разом виберемо класну зачіску?».

3. Варто бути більш відкритими. Не уникайте складних тем, а навпаки, обговорюйте їх із дітьми відкрито й відповідально. Це можуть бути теми сексуальності, тілесності, статевого дозрівання. Дайте зрозуміти дітям, що вони можуть розмовляти з вами про будь-які питання. Якщо ваш син запитує, чому в його сестри вирости груди, не варто уникати розмови або дорікати за таке запитання. Спокійно відповідайте, враховуючи вік дитини. Для найменших буде достатньо короткого пояснення, тоді як старші можуть цікавитися деталями. Наприклад: «Коли дівчата ростуть, їхнє тіло починає змінюватися. Ріст грудей – це нормальний процес, який відбувається в усіх дівчат під час підліткового віку. Це частина природи і розвитку тіла. Розміри грудей у дівчат можуть бути різними, і це абсолютно нормально».

4. Варто цінувати індивідуальність своїх дітей. Кожна дитина унікальна і має свої інтереси, стилі та вподобання. Наприклад, одна дитина може захоплюватися науковими експериментами, а інша – мистецтвом чи музикою. Показуйте, що цінуєте унікальні здібності своїх дітей, і надавайте їм можливість розвиватися у власних захопленнях.

Висновки до розділу 3

Просвітницька робота з молоддю щодо сімейного виховання дітей є важливою складовою формування здорового суспільства. Просвітницька діяльність допомагає молоді усвідомити важливість виховання дітей, формуючи правильні уявлення про сімейні цінності, роль батьків у розвитку дитини, а також відповідальність, яка покладається на батьківство. Організовані програми навчання та інформаційні кампанії можуть показати молоді позитивні приклади батьківства. Це допомагає формувати здорові

стосунки, комунікаційні навички та конструктивний підхід до вирішення конфліктів у сім'ї. Поглиблене розуміння аспектів сімейного виховання допомагає молоді уникати небажаних наслідків, таких як насильство в сім'ї, психічні розлади, проблеми з комунікацією. Це сприяє зменшенню кількості соціальних проблем у суспільстві. Просвітницька робота може включати теми гендерної рівності, підкреслюючи важливість справедливого розподілу обов'язків у сім'ї. Це допомагає молоді усвідомити значення рівності в стосунках і формує здорові моделі сімейного життя. Програми просвітництва можуть надавати молодим батькам практичні навички виховання дітей, включаючи методи навчання, підтримки емоційного розвитку та виховання дисципліни без покарання. Залучення молоді до просвітницьких програм сприяє формуванню спільноти, де молоді батьки можуть ділитися досвідом, проблемами та рішеннями. Це створює відчуття підтримки і є важливим елементом для успішного батьківства. Забезпечення молоді доступом до актуальної та надійної інформації про сімейне виховання, психологію дітей, фізичне та емоційне здоров'я, допомагає батькам приймати зважені рішення в процесі виховання. Просвітницька робота з молоддю щодо сімейного виховання дітей є важливою інвестицією в майбутнє суспільства. Вона допомагає формувати відповідальних, свідомих батьків, які здатні створити здорове і підтримуюче середовище для розвитку дітей, що в свою чергу позитивно вплине на суспільство в цілому.

ВИСНОВКИ

Провівши теоретичний аналіз наукових джерел і емпіричне дослідження гендерних стереотипів у молоді щодо сімейного виховання дітей, ми дійшли таких узагальнених висновків:

1. Гендер – це поняття, яке має важливе значення для розуміння соціальних ролей, очікувань та моделей поведінки, пов'язаних із статтю. Він не обмежується біологічними характеристиками, а формується у складній взаємодії соціальних, культурних і психологічних чинників. Гендер – це соціальна категорія, яка визначає культурні та соціальні ролі, поведінку, атрибути та очікування, що пов'язані з поняттям «чоловічого» та «жіночого». На відміну від біологічної статі (sex), яка базується на фізіологічних відмінностях, гендер є продуктом соціалізації та культурного контексту. З раннього дитинства людина засвоює гендерні норми через сім'ю, школу, ЗМІ та соціальне оточення. Наприклад, хлопчиків часто заохочують до активної, «сильної» поведінки, а дівчаток – до турботливості та м'якості. У різних культурах існують свої уявлення про гендерні ролі. Наприклад, у деяких культурах жінки вважаються відповідальними за виховання дітей, тоді як чоловікам приписують роль годувальника. Школи формують гендерні очікування через підручники, навчальні програми та взаємодію вчителів із учнями.

ЗМІ часто закріплюють стереотипи, представляючи жінок у ролях домогосподарок, а чоловіків – як успішних лідерів. Гендерні стереотипи – це узагальнені уявлення та переконання щодо того, якими мають бути чоловіки та жінки відповідно до їхньої статі. Вони виникають у результаті тривалої соціалізації та культурного впливу і проявляються в очікуваннях, що визначають, яка поведінка є «доречною» для тієї чи іншої статі. Приклади гендерних стереотипів .Чоловіки: повинні бути сильними, емоційно стриманими, агресивними. Їхня головна роль – бути годувальником сім'ї. Не повинні займатися «жіночими» справами, наприклад, доглядом за дітьми.

Жінки: повинні бути емоційними, турботливими, пасивними. Відповідальні за ведення домашнього господарства. Їхнє основне призначення – материнство.

На особистісному рівні: гендерні стереотипи обмежують індивідуальну свободу людини, створюючи рамки, які впливають на її вибір професії, стилю життя чи самовираження. Наприклад, жінка, яка прагне будувати кар'єру, може стикнутися із соціальним осудом через «ігнорування» традиційної ролі матері. У професійній сфері: гендерні стереотипи сприяють дискримінації за статтю. Наприклад, існує уявлення, що чоловіки є кращими керівниками, тоді як жінкам приписується роль помічників чи працівників сфери послуг. На соціальному рівні: гендерні стереотипи впливають на політику, економіку та освіту. Жінки можуть бути недопредставлені у сфері політики через стереотипи про їхню «емоційність» чи «непрактичність».

2. Психологічні чинники розвитку та впливу гендерних стереотипів на молодь України щодо сімейного виховання дітей можна розглядати через кілька основних аспектів, які впливають на формування уявлень молоді про гендерні ролі та їхню реалізацію в процесі виховання дітей. Сім'я є первинним середовищем формування гендерних уявлень. Батьки часто несвідомо передають дітям традиційні стереотипи через розподіл ролей у сім'ї. Наприклад, матері зазвичай асоціюються з турботою, вихованням і хатньою роботою, тоді як батьки – з фінансовим забезпеченням і дисципліною. Такий розподіл ролей формує у молоді уявлення про те, що певні функції в сім'ї є "жіночими" чи "чоловічими".

У системі освіти молодь часто стикається з прихованими гендерними стереотипами, що закріплюють традиційні ролі. Наприклад, дівчат заохочують до емпатії, турботи та творчих занять, тоді як хлопців – до лідерства, конкуренції та раціональності. Такі підходи впливають на їхнє подальше ставлення до сімейного життя та виховання дітей. Молодь України значною мірою впливає на популяризацію стереотипних образів у масмедіа. Традиційне уявлення про ідеальну матір або батька, поширене в рекламі,

серіалах чи соціальних мережах, сприяє закріпленню певних моделей поведінки. Наприклад, жінок часто зображають як основних вихователів і домогосподарок, а чоловіків – як успішних та емоційно стриманих годувальників. Україна має глибоко вкорінені традиційні уявлення про сім'ю, які відображаються у вихованні дітей. Історично сформовані ролі жінок і чоловіків досі впливають на сприйняття молоддю їхнього місця в сім'ї. Це проявляється у тому, що виховання дітей часто вважається насамперед жіночим обов'язком. Молодь прагне відповідати соціальним очікуванням і нормам, що закріплюються через гендерні стереотипи. Наприклад, чоловіки можуть уникати активної участі у вихованні дітей через страх суспільного осуду або втрату "традиційної" мужності, а жінки можуть відчувати провину за бажання будувати кар'єру замість присвячення себе лише сім'ї.

Гендерні стереотипи впливають на формування емоційних установок молоді щодо батьківства і материнства. Наприклад: жінки можуть вважати себе відповідальними за емоційний клімат у сім'ї та основну частину виховного процесу. Чоловіки часто сприймають себе як "другорядних" у вихованні дітей, обмежуючись матеріальним забезпеченням. Наслідки впливу гендерних стереотипів: молодь може уникати нетрадиційних для свого гендеру ролей, що обмежує їхні можливості самореалізації у сімейному житті. Закріплені стереотипи часто стають причиною нерівного розподілу обов'язків, що викликає напругу між партнерами. Однобокий підхід до ролей у вихованні дітей може впливати на розвиток дитини, позбавляючи її збалансованого досвіду взаємодії з обома батьками.

Розвиток психологічних консультацій для молоді, спрямованих на переосмислення традиційних уявлень про сімейні ролі. Проведення тренінгів і семінарів у вищих навчальних закладах, які сприяють формуванню толерантності та гендерної обізнаності. Таким чином, подолання гендерних стереотипів у молоді України сприятиме рівномірному розподілу сімейних обов'язків, гармонізації сімейних стосунків та забезпеченню здорового

виховання дітей.

3. Дослідження гендерних стереотипів у молоді щодо сімейного виховання дітей виявило достатню стабільність окремих показників. Поширеність андрогінності серед респондентів. Аналіз показав, що у 70% молоді спостерігається андрогінність – поєднання маскулінних і фемінних рис. Це свідчить про те, що більшість опитаних демонструють гнучкість у поведінці та здатність адаптуватися до різних соціальних і сімейних ролей, що є важливим у контексті подолання гендерних стереотипів. Вираженість фемінних та маскулінних рис. У 15% респондентів виявлені суто фемінні риси, такі як чутливість, турботливість та емпатія. Ще у 15% спостерігаються суто маскулінні характеристики, зокрема рішучість, незалежність та домінування. Це вказує на збереження певного традиційного поділу рис за гендерними ознаками серед частини молоді.

За результатами методики Т. Лірі, більшість респондентів демонструють помірний рівень прояву різних типів поведінки в міжособистісній взаємодії. Найвищі показники помірною рівня спостерігалися для альтруїстичної (82%) та агресивної (83%) поведінки. Доброзичливість у спілкуванні також має високу поширеність (70% помірною рівня). Натомість прояви авторитарності, егоїзму, підозрливості та підпорядкованості здебільшого мають низький або помірний рівень, що свідчить про поміркованість і гнучкість у спілкуванні молоді.

Розподіл рольових функцій у родині. Дослідження показало, що гендерні стереотипи впливають на уявлення молоді щодо розподілу сімейних обов'язків. Основні ролі, пов'язані з вихованням дітей, підтриманням емоційного клімату, організацією побуту, здебільшого асоціюються з жінками. Роль матеріального забезпечення переважно відводиться чоловікам (66%). Ролі, що стосуються організації розваг та сексуального партнерства, респонденти вважають спільними для обох партнерів.

Кореляційний аналіз гендерних рис та поведінки. Було виявлено значущі взаємозв'язки між гендерними рисами та стилем комунікації.

Зокрема, вищі показники фемінності корелюють з проявами залежності, доброзичливості та підозрливості, тоді як маскулітні риси асоціюються з нижчими рівнями цих характеристик. Це вказує на наявність гендерних упереджень щодо ролей і поведінки чоловіків та жінок у міжособистісній взаємодії.

Необхідність гендерного виховання та просвітництва. Дослідження підкреслює важливість подальшої роботи в напрямку гендерного виховання та подолання стереотипів. Формування у молоді поваги до різноманітності, рівноправності у розподілі сімейних обов'язків та свідомого ставлення до гендерних ролей сприятиме гармонізації міжособистісних і сімейних стосунків.

Результати дослідження засвідчують поступовий перехід сучасної молоді від традиційних гендерних ролей до більш рівноправного та гнучкого їх сприйняття. Однак залишаються певні сфери, де гендерні стереотипи ще мають значний вплив, особливо у сфері виховання дітей та домашніх обов'язків. Це вказує на необхідність подальшого дослідження та розробки профілактичних програм, спрямованих на подолання гендерних стереотипів і просування ідей рівності у сімейному та суспільному житті.

4. За результатами емпіричного дослідження та теоретичного аналізу визначено важливість гендерного виховання та просвітництва як засобів подолання стереотипів. Це передбачає формування в суспільстві поваги до інших, прийняття їхньої гендерної ідентичності та розвиток обізнаності щодо гендеру та статевої психології. Гендерне виховання є процесом, який розвиває у людини правильні уявлення про гендерні ролі, стосунки між статями та рівність у правах. Основними завданнями такого виховання є: привчання до прийняття різноманітності, включаючи гендерну ідентичність, орієнтацію та рольові прояви. Усвідомлення молоддю стереотипів і дискримінаційних проявів допомагає уникнути їхнього закріплення в особистій поведінці. Молодь має навчитися аналізувати культурні та соціальні норми, які впливають на їхні уявлення про гендер.

Гендерне просвітництво сприяє підвищенню обізнаності щодо гендерної рівності, гендерних прав та статевої психології. Воно включає: лекції, тренінги та інтерактивні програми для молоді про гендерну рівність та роль гендеру у суспільстві. Використання сучасних освітніх технологій, наприклад, платформ для онлайн-навчання чи соціальних мереж для поширення інформації. Приклади успішних людей, які подолали стереотипи (наприклад, жінки-лідери або чоловіки, що займаються доглядом за дітьми), допомагають молоді формувати нові уявлення про можливості незалежно від статі. Знання про особливості розвитку статі, гендерну ідентичність та психологічні відмінності між людьми сприяють створенню толерантного суспільства. Корекційні програми: вони мають бути спрямовані на зміну вже сформованих стереотипів у молоді. Наприклад: рольові ігри та дискусії, які демонструють переваги рівноправності. Інтерактивні вправи, що допомагають усвідомити вплив стереотипів на особисте та професійне життя. Профілактичні заходи: впровадження гендерного компонента в шкільні програми: уроки з гендерної рівності, розгляд літературних та історичних прикладів, які підкреслюють рівність. Тренінги для педагогів щодо уникнення стереотипного підходу у викладанні. Соціальні кампанії: використання соціальних мереж для поширення меседжів про гендерну рівність. Проведення флешмобів, вебінарів, конкурсів, які залучають молодь до обговорення проблем гендерної дискримінації.

Гендерне виховання та просвітництво є невід'ємними компонентами суспільного розвитку. Вони сприяють подоланню стереотипів, формуванню поваги до інших та підвищенню обізнаності молоді щодо гендерної рівності. Подальші дослідження в цьому напрямку допоможуть створити корекційні програми та профілактичні заходи, які зроблять суспільство більш толерантним і справедливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мазурік А. В. Гендерні стереотипи в сучасному суспільстві. *Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього* : зб. матеріалів XXIV Всеукр. наук. конф. викладачів, молодих науковців і студентів (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). М-во освіти і науки України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Харків. асоц. політологів. Харків. Право, 2022. С. 125–129.
2. Лисенко О. М. Гендерні стереотипи як шаблон гендерної ролі. *Актуальні проблеми юриспруденції та психології*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 вересня 2021 р.). Дніпро: ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет». 2021. С. 134–139.
3. Невейкіна Г. Гендерні стереотипи та ролі очима сучасного українського суспільства. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: зб. наук. праць. Переяслав, 2023. № 99. С. 234–236.
4. Шанідзе О. Д. Гендерні дослідження в сучасній Україні . *Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес*. матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. студ. і аспірантів, 29 вересня 2022 р. ред. кол. В. М. Складар [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". Електрон. текст. дані. Харків. НТУ "ХПІ", 2022. С. 39–41. URI: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58858>. (дата звернення: 12.02.2024).
5. Головня А. С. Психологічні особливості гендерних стереотипів. *Літні наукові читання - 2022*, ХСІ Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. м. Рівне, 6 червня 2022 року. С.133–139.
6. Процюк О. Гендерні стереотипи як об'єкт наукового пізнання. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення*: зб. наук. праць Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2021. С.162–164.
7. Максимчук О. В. Гендерні ролі та стереотипи: сутність, значення та функції. *Актуальні дослідження суспільних наук* : матеріали V

Всеукраїнської наукової конференції, 21 березня 2019 року. Умань. ВПЦ «Візаві», 2019. С. 35–41.

8. Вілкова О. Ю. Конструктивні та деструктивні функції гендерних стереотипів: дис.кандидата соціологічних наук : 22.00.04., 2005. 231 с.

9. Астапова-Вязьміна О. І. Семіотичний підхід до трансляції соціального конструкту гендерних стереотипів. *Гендер. Екологія. Здоров'я*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 22–23 квітня 2021 р.) Харків : ХНМУ, 2021. С. 49–52.

11. Ратошнюк М. Психологічні підходи до розуміння гендерних стереотипів. *Особистісне зростання: теорія і практика*: збірник наукових праць за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Житомир, 21 квітня 2020 р.) М-во освіти і науки України, Житомирський державний університет імені Івана Франка, соц.-псих. факультет. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2020. С. 48–50.

12. Дяткова Є. С. Гендерні стереотипи: їх сутність і зміст. *Кафедра суспільно-гуманітарних наук*: матеріали VIII Всеукр. наук.- техн. конф., 01-18 листопада 2020 р. Мелітополь: ТДАТУ, 2020. С. 54–59.

13. Tessa E. S. Charlesworth and Mahzarin R. Banaji. Patterns of Implicit and Explicit Stereotypes III: Long-Term Change in Gender Stereotypes. *Social Psychological and Personality Science* 2022, Vol. 13(1) 14–26 © The Author(s) 2021 Article reuse guidelines: sagepub.com/journals-permissions DOI:10.1177/[1948550620988425](https://doi.org/10.1177/1948550620988425)journals.sagepub.com/home/spp (дата звернення: 20.02.2024).

14. Альчук М. Гендерна комунікація як пошук гармонії. *Гендер. Екологія. Здоров'я*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 18–19 квітня 2019 року) С. 46–48.

15. Груць Г. М. Гендерна рівність як умова духовного, культурного та інтелектуального розвитку українського суспільства у поглядах Софії Русової. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 10–11

вересня 2020 року « *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах Євроінтеграції*», Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020, С. 19–22.

16. Лесяк Н. Проблеми гендерної нерівності на ринку праці в Україні. *Персоналії українських правників – творців Української державності: історія і сучасність*: матеріали Одинадцятої Всеукраїнської наукової інтернет-конференції . Наук. інтернет-конференції. Вип. 11 . Терлюк І.Я. (укладач) . ППО НУ «Львівська політехніка». Львів: Ліга-Прес, 2020. С.70–74.

17. Луб М. Л. Гендерні стереотипи у професійній діяльності в Україні. *Гендерна конструкція соціуму: історія і сучасність* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практич. конф. (Одеса, 20-21 трав. 2020 р.) Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2020. С. 118–124.

18. Винник Д. А., Маргулов А.Х. Гендерна рівність та професійна кар'єра. *Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та построчної реабілітації* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) 27 жовтня 2023 року. Львів. С. 52–55.

19. Вояк Х. Гендерний дискурс у сучасній українській політиці. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах Євроінтеграції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2020 р. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль : ТНПУ, 2020. С. 15–17.

20. Ісакова Н. Б. Гендерний паритет у науці: тенденції в світі та в Україні. *Гендерні студії в сучасній Україні*: матеріали студ. наук.-практ. конф. (12–13 березня 2015 р.): зб. наук. ст. Гол. ред. С.О. Філоненко. Бердянськ: БДПУ, 2015. С. 68–90.

21. Global Gender Gap Report 2021 INSIGHT REPORT MARCH . 2021 URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf (дата звернення: 02.02.2024).

22. Akestam, N., Rosengren, S., Dahlen, M., Liljedal, K.T. and Berg, H. "Gender stereotypes in advertising have negative cross-gender effects", *European Journal*

of Marketing, Vol. 55 No. 13, pp. 63–93. <https://doi.org/10.1108/EJM-02-2019-0125> (дата звернення: 21.02.2024).

23. Горлова К. О. Гендерні стереотипи у засобах масової інформації. *Кафедра суспільно-гуманітарних наук: матеріали VIII Всеукр. наук.-техн. конф.*, 01-18 листопада 2020 р. Мелітополь: ТДАТУ, 2020. С. 54–58.

24. L. Monique Ward and Petal Grower. Media and the Development of Gender Role Stereotypes. *Annual Review of Developmental Psychology*. Vol. 2:177-199 (Volume publication date December 2020) First published as a Review in Advance on September 15, 2020 <https://doi.org/10.1146/annurev-devpsych-051120-010630> (дата звернення: 22.02.2024).

25. Бежнар Г. П. Гендерні стереотипи в рекламі: проблеми й перспективи. *Актуальні проблеми філософії та соціології : Науково-практичний журнал*. Голов. ред. С. Г. Секундант, відпов. ред. Д. В. Яковлев ; Міністерство освіти і науки України ; Національний університет "Одеська юридична академія". Одеса, 2021. №32. С. 3–7. DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i32.1015> (дата звернення: 02.02.2024).

26. Катарович А. О. Гендерні стереотипи в рекламі: вплив і наслідки. *POLIT.Challenges of science today*, 5-9 April 2021. Kyiv 2021. С. 312–314.

27. Возна Л. Б., Мельник О. В. Особливості гендерної рівності в освіті та вихованні. *Гендерні студії у вищій школі: сучасні виклики та досягнення* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м.Львів, 5 вересня – 16 жовтня 2022 р. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 21–27.

28. Вихор С. Законодавче забезпечення гендерної рівності в освітньому просторі України. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2020 р. Тернопіль : ТНПУ, 2020. С. 10–12.

29. Кравець В. Гендерні дослідження: прикладні аспекти : монографія. Кравець В. П. та ін. ; за наук. ред. В. П. Кравця. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.

30. Кривоносенко Н. О. Психологічні особливості гендерної соціалізації особистості в умовах сімейного виховання. XXII Міжнародна конференція «*Політ. Сучасні проблеми науки*». Напрямок «Гуманітарні науки». 2022. Том. 1. С. 237–239.
31. Плетка О. Вивчення гендерних стереотипів студентської молоді. *Наукові Записки Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України*. За ред. С.Д.Максименка. К.: Главник, 2005. №26. Т.3. С. 374–377.
32. Літвінова, О. В. Вплив гендерних стереотипів на спосіб життя сучасної молоді. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Т.7, № 15, С. 182–186.
33. Титаренко Т. М. Хлопчики і дівчатка: Психологічне становлення індивідуальності. К.: То-во Знання, 1989. 48 с.
34. Гук О. Статеві ролі та поведінка як біосоціокультурний феномен. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2020 р. Тернопіль : ТНПУ, 2020. С.130–132.
35. Бондаревич С., Суслік Л. Вплив гендерних стереотипів на формування самооцінки особистості. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. *Психологія*. Випуск 3 (52), 2021. С. 27–30.
36. Боровцова М. С. Становлення гендерної ідентичності особистості. *Проблеми сучасної психології* : збірник наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2012. № 16. С. 65–74.
37. Алексеєва А. В. Дослідження професійної успішності в контексті гендерної ідентичності особистості. *Вчені записки. ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Психологія*. Том 33 (72) № 3. 2022. С. 28–30.
38. Кисильова К. Проблематика гендерних стереотипів сучасного суспільства: питання теорії і практики. *Наукові записки. Серія: Право*. №14. 2023. С. 238–243.

39. Заєць І. В., Ігнатович О. М., Татаурова-Осика Г. П., Щевенко О. М. Кар'єрне консультування: практичний посібник. за ред. О. М. Ігнатович. Київ, 2019. 292 с.
40. Помиткін Е. О. *Психологічний супровід різних категорій дорослого населення* : монографія. Київ, 2019. 475 с.
41. Татаурова-Осика Г. П. Гендерні дослідження стереотипів та професійних можливостей. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2020 р. Тернопіль : ТНПУ, 2020. С. 175–180.
42. Гнасевич, Н., Богачкова, А. Гендерні стереотипи в суспільстві та їх вплив на ринок праці. Університетська думка ЗУНУ. Тернопіль. 2021. С. 24
43. Сингаївська І. В. Проблеми стосунків у сімейній парі в умовах війни. Захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного часу: матеріали *Всеукраїнської науково-практичної конференції*, присвяченої 105 річниці від дня народження Василя Сухомлинського. (Кропивницький, 05 травня 2023 р.). Кропивницький : Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2023. С. 68–73.
44. Clarke, H. M. Gender Stereotypes and Gender-Typed Work. In: Zimmermann, K. (eds) *Handbook of Labor, Human Resources and Population Economics*. Springer, Cham. 2020. https://doi.org/10.1007/978-3-319-57365-6_21-1 (дата звернення: 05.02.2024).
45. Єрмолаєва Т. В., Шваб К. В. Гендерні стереотипи у сучасному українському суспільстві. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «педагогіка і психологія». Педагогічні науки. No 1. 2017. С. 92–95.
46. Лещенко Є. В., Рассказова О. І. Сімейне виховання дітей та феномен самотнього батьківства в Україні: міфи, стереотипи, упередження. *Гендерна політика очима української молоді*: матеріали підсумкової конференції XV Регіонального наукового конкурсу молодих вчених, Харків, 28 квітня 2021 р.

- за заг. ред. : Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. с. 139–147.
47. Кікінежді О. *Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості*: монографія. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2011. 400 с.
48. Зінченко С. В., Задерей М. А. Гендерні особливості уявлення про сім'ю. The 5th International scientific and practical conference «*Modern and global methods of the development of scientific thought*»(October 25–28, 2022) Florence, Italy. International Science Group. 2022. С. 524–526.
49. Грицишин Ю., Свідерська Г. Психологічні особливості впливу батьківських фігур на становлення жіночої ідентичності доньки. *Магістерський науковий вісник*. 2018. № 29. С.34–36.
50. Поправка А. О. Гендерні відмінності у побудові міжособистісних відносин в юнацькому віці. Київ. 2019. 45 с.
51. Бабчинська Т. В. Гендерна рівність як основа демократичного суспільства. *Гендерні студії у вищій школі: сучасні виклики та досягнення*. матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Львів, 5 вересня – 16 жовтня 2022 р. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С.6–10.
52. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2024).
53. Борщ К. К. Трансформація статусно-рольових характеристик сучасної сім'ї в Україні: Автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.04. Харківський націон. ун-т внутр. справ. Х., 2010. 20 с.
54. Лавріненко Н. В. Гендерні відносини в українській родині. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2010. No1. С. 138 – 162.
55. Гавриловська К. П. Гендерні стереотипи як причина сімейного насилля. *Особистісне зростання: теорія і практика*: збірник наукових праць за

матеріалами III-ї Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної інтернет-конференції. 2018. С. 22 –25.

56. Нестеренко М. О. Гендерні детермінанти сімейних стосунків у молодій сім'ї. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди. 2019. С. 168 –170.

57. Іванова І. Ф. Гендерні стереотипи розподілу сімейних ролей в українській родині. *Наукові праці*. Соціологія. № 246. Том 258. 2015. С.169 –174.

58. Третьякова Т. М., Банєва Т. Р., Аністратенко Г. В. Гендерні стереотипи розподілу сімейних ролей в українській родині. *Proceedings of III International Scientific and Practical Conference Tokyo, Japan 23-25 November 2023* С. 428–432.

59. Мирошнеченко А. В. Гендерні аспекти дитячо-батьківських відносин. Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародн. участю «Кризи життєвого простору особистості, сім'ї та соціальних інституцій (Полтава, 15-17 лютого, 2013 р.). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. С. 103 –109.

60. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 2 (70). С. 166–172.

61. Миропольцева Н. І., Амплєєва О.М., Хоржевська І.М. Вплив батьківських установок на статево рольову ідентичність підлітка. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. Том 31 (70) № 3 2020. С. 118 –123.

62. Дорошенко А. В. Вплив батьківської сім'ї на формування моделі шлюбу у сучасній молоді. *Юність науки*. 2016. С. 69 –71.

63. Чуйко О., Куравська Н. Гендер і кар'єра : навчальний посібник. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ. Видавець Супрун В.П., 2019. 364 с.

64. Скотна Н. Сім'я як первинний осередок гендерної соціалізації. *Молодь і ринок*. №1 (120), 2015. С. 7 –10.

65. Чуйко О. М., Федоришин Г. М. Вплив батьківських сімейних настанов на уявлення про норми гендерних ролей щодо розвитку кар'єри у студентської молоді. Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). № 15(33). 2023. С. 928–940.
66. Столярчук О. А. Родинні настанови студентської молоді. *The Unity of Science: International Scientific Periodical Journal*. 2015. №. 1-2. С. 106–109.
67. Щотка О. П., Гендерна психологія. Навчальний посібник. Ніжин 2019. 357 с.
68. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. 308 с.
69. McHugh M., Hambaugh J. Gender Research in General. Communication. She Said, He Said: Gender, Language, and Power. In Joan C. Chrisler. Donald R. McCreary (eds.), *Handbook of Gender Research in Psychology*. (pp 379-410). 2010. London: Springer Science Business Media.
70. Ковальов С.В. Психологія сімейних відносин. Педагогіка. 1987. 160 с.
71. Васильченко О. М. Репродуктивна поведінка особистості. *Соціально-психологічний аналіз: монографія*. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. 547 с.
72. Саєнко Ю. *Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві*. монографія. Київ: Вид-во ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2007. 144с.
73. Лемківський К. М. *Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві. мат. Всеукр. наук.-практ. конф.* Київ, 11 – 13 грудня 2003 р. ПЦ Фоліант, 300 с.
75. Кравець В. П. Гендерна педагогіка: Навч. пос. Тернопіль, 2003. 416 с.
76. Смоляр Л. О. Прогрес та перспективи жіночих і гендерних досліджень в Україні . Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. К., 2003. Вип. 36. С.9– 41.
77. Цокур О. Основи гендерного виховання. Гендерний розвиток у суспільстві: конспекти лекцій. 2-ге вид. К. : ПЦ "Фоліант", 2005. С. 183– 223.

78. Гайденко В. Гендерна педагогіка: Хрестоматія. Суми: ВДТ Університетська школа, 2006. 303 с.
79. Кононко О. Л. Розвиток статевої свідомості хлопчиків та дівчаток у дошкільний період. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: Наук.-метод. збірник. За ред. Т.В. Говорун: Інститут змісту та методів навчання, 1996. 143 с.
80. Кулачківська С. Є. Я - дошкільник. Вікові та індивідуальні аспекти психологічного розвитку. Нора-Принт, 1996. 180 с.

Всього джерел – 80.

Джерел за останні десять років – 59.

Джерел зарубіжних авторів за останні десять років – 7 (10, 13, 21, 22, 24, 44, 69).

Джерел українських авторів за останні десять років – 52 (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67).

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник Сандри Бем на виявлення гендеру

Інструкція: оцініть наявність (або відсутність) у себе названих нижче якостей.

Можна відповідати тільки «Так чи ні».

- 1) Віра в себе.
- 2) Уміння поступатися.
- 3) Здатність допомогти.
- 4) Схильність захищати свої погляди.
- 5) Життєрадісність.
- 6) Похмурість.
- 7) Незалежність.
- 8) Соромливість.
- 9) Сумлінність.
- 10) Атлетичність.
- 11) Ніжність.
- 12) Театральність.
- 13) Напористість.
- 14) Слабкість на лестоці.
- 15) Удачливість.
- 16) Сильна особа.
- 17) Відданість.
- 18) Непередбачуваність.
- 19) Сила.
- 20) Жіночність.
- 21) Надійність.
- 22) Аналітична.
- 23) Уміння співчувати.
- 24) Ревнивість.
- 25) Здібність до лідерства.
- 26) Турбота про людей.
- 27) Прямота, правдивість.
- 28) Схильність до ризику.
- 29) Розуміння інших.
- 30) Скритність.
- 31) Швидкість в ухваленні рішень.
- 32) Співчуття.
- 33) Щирість.
- 34) Самодостатність (погане тільки на себе).
- 35) Здатність утішити.
- 36) Пихатість.
- 37) Владність.
- 38) Тихий голос.
- 39) Привабливість.
- 40) Мужність.
- 41) Тепло, щирість.
- 42) Урочистість, важливість.
- 43) Власна позиція.
- 44) М'якість.
- 45) Уміння дружити.

- 46)Агресивність.
- 47)Довірливість.
- 48)Малорезультативність.
- 49)Схильність вести за собою.
- 50)Інфантильність.
- 51)Адаптивність.
- 52)Індивідуалізм.
- 53)Нелюбов лайок.
- 54)Несистематичність.
- 55)Дух змагання.
- 56)Любов до дітей.
- 57)Тактовність.
- 58)Амбітність, честолюбство.
- 59)Спокій.
- 60)Традиційність, схильність умовностям.

Обробка опитувальника С. Бем

Ключ:

Маскулінності (відповідь «так»): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52,55, 58.

Фемінності (відповідь «так»): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59.

За кожен збіг з ключем нараховується 1 бал. Потім визначається показник фемінності (F) і маскулінності (M) відповідно до формули:

F = (сума балів по фемінності): 20

M = (сума балів по маскулінності): 20

Основний індекс IS визначається як

$IS = (F-M) * 2,322$.

+Якщо величина індексу полягає в межах від -1 до +1, то робиться висновок про андрогінність. Якщо індекс менший -1, то робиться висновок про маскулінність, якщо індекс більший +1 – про фемінність, у разі, коли індекс більший +2,025 говорять про яскраво виражену фемінність, а якщо індекс менший – 2,025 говорять про яскраво виражену маскулінністью.

Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі

Інструкція:

Вам будуть представлені судження, що стосуються характеру людини, його взаємин з оточуючими людьми. Уважно прочитайте кожне судження і оцініть, чи відповідає вона Вашому уявленню про себе. Поставте на бланку відповідей знак «+» проти номерів тих визначень, які відповідають Вашому уявленню про себе, і знак «-» проти номерів тих тверджень, які не відповідають Вашому уявленню про батька та майбутнього чоловіка. Намагайтеся бути щирими. Якщо немає повної впевненості, знак «+» не ставте. Методика може бути представлена респонденту або списком (за алфавітом або у випадковому порядку), або на окремих картках. Йому пропонується вказати ті твердження, які відповідають його уявленню про себе, відносяться до іншої людини або його ідеалу.

Завдання 1. Дайте відповідь на запитання: Яка ви людина?

1. Інші думають про мене прихильно.
2. Справляю враження на оточуючих.
3. Умію розпоряджатися, карати.
4. Умію наполягати на своєму.
5. Володію почуттям гідності.
6. Незалежна.
7. Здатна сама потурбуватися про себе.
8. Можу виявити байдужість.
9. Здатна бути суворою.
10. Суворая, але справедлива.
11. Можу бути щирою.
12. Критична до інших.
13. Люблю поплакатися.
14. Часто сумна.
15. Схильна до недовіри.
16. Часто розчаровуюся.
17. Здатна бути критичною до себе.
18. Здатна визнавати свою неправоту.
19. З охотою підкоряюся.
20. Поступлива.
21. Вдячна.
22. Захоплююся, схильна до копіювання.
23. Ставлюся до інших з повагою.
24. Шукаю схвалення.
25. Здатна до співпраці, взаємодопомоги.
26. Намагаюся вжитися з іншими.
27. Приязна, доброзичлива.
28. Уважна, ласкава.
29. Делікатна.
30. Підбадьорююча.
31. Відгукуюся на заклики про допомогу.
32. Безкорислива.
33. Здатна викликати захоплення.
34. Користуюся у інших повагою.
35. Володію талантом керівника.

36. Люблю відповідальність.
37. Впевнена у собі.
38. Самовпевнена, наполеглива.
39. Ділова, практична.
40. Люблю змагатися.
41. Стійка і непохитна, де потрібно.
42. Невблаганна, але безпристрасна.
43. Дратівлива.
44. Відкрита, прямолінійна.
45. Не терплю, щоб мною командували.
46. Скептична.
47. На мене важко справити враження.
48. Образлива, вимоглива (педантична, скурпульозна).
49. Легко соромлюся.
50. Невпевнена у собі.
51. Поступлива.
52. Скромна.
53. Часто користуюся допомогою інших.
54. Дуже поважаю авторитет.
55. З охотою приймаю поради.
56. Довірлива і намагаюся порадувати інших.
57. Завжди люб'язна у спілкуванні.
58. Ціную думку оточуючих.
59. Комунікабельна, товариська.
60. Добросердна.
61. Добра, вселяю впевненість.
62. Ніжна, м'якосердна.
63. Люблю турбуватися про інших.
64. Безкорислива, щедра.
65. Люблю давати поради.
66. Справляю враження значущості.
68. Люблю керувати та управляти. Владна.
69. Хвалькувата.
70. Зарозуміла, самовдоволена.
71. Думаю тільки про себе.
72. Хитра, прагматична.
73. Нетерпима до помилок інших.
74. Корислива.
75. Щира.
76. Часто неприязна.
77. Озлоблена.
78. Схильна весь час скаржитися.
79. Ревнива.
80. Довго пам'ятаю образи.
81. Схильна до самокатування.
82. Сором'язлива.
83. Безініціативна.
84. Покірлива.
85. Залежна, несамостійна.
86. Люблю підкорятися.
87. Надаю право іншим приймати рішення.
88. Легко пошиваюся у дурні.

89. Легко піддаюся впливу друзів.
90. Готова довіритися будь-кому.
91. Доброзичлива до всіх без винятку.
92. Усім симпатизую.
93. Пробачаю все.
94. Переповнена надмірним співчуттям.
95. Великодушна, терпляча до недоліків.
96. Намагаюся бути покровителем.
97. Прагну до успіху.
98. Очікую захоплення від кожного.
99. Розпоряджаюся іншими.
100. Деспотична.
101. Сноб (оцінюю людей за рангом і достатком, а не за особистісними якостями).
102. Марнославна.
103. Егоїстична.
104. Холодна, черства.
105. Саркастична, люблю насміхатися.
106. Зла, жорстока.
107. Часто гніваюся.
108. Нечутлива, байдужа.
109. Злопам'ятна.
110. Пронизана духом суперечності.
111. Уперта.
112. Недовірлива, підозріла.
113. Нерішуча.
114. Сором'язливива.
115. Відрізняюся надмірною готовністю підкоритися.
116. М'якотіла.
117. Майже ніколи нікому не заперечую.
118. Нав'язлива.
119. Люблю, щоб мене опікали.
120. Надмірно довірлива.
121. Намагаюся заручитися позитивним ставленням кожного.
122. З усіма погоджуюся.
123. Завжди приязна.
124. Усіх люблю.
125. Надто поблажлива до оточуючих.
126. Намагаюся втішити кожного.
127. Турбуюся про інших на шкоду собі.
128. Псую людей надмірною добротою.

Обробка результатів

Обробка даних проводиться за кожною шкалою за допомогою ключа.

Ключ

1. Авторитарний: 1 – 4, 33 – 36, 65 – 68, 97 – 100.
2. Егоїстичний: 5 – 8, 37 – 40, 69 – 72, 101 – 104.
3. Агресивний: 9 – 12, 41 – 44, 73 – 76, 105 – 108.
4. Підозрілий: 13 – 16, 45 – 48, 77 – 80, 109 – 112.
5. Підпорядковується: 17 – 20, 49 – 52, 81 – 84, 113 – 116.
6. Залежний: 21 – 24, 53 – 56, 85 – 88, 117 – 120.

7. Доброзичливий: 25 – 28, 57 – 60, 89 – 92, 121 – 124.
8. Альтруїстична: 29 – 32, 61 – 64, 93 – 96, 125 – 128.

**Методика «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю. Альошина, Л. Гозман,
Є.Дубовська)**

Інструкція:

Просимо Вас відповісти на пропоновані нижче питання, які стосуються деяких моментів організації Вашого сімейного життя. Всі Ваші відповіді зберігаються в таємниці.

Для кожного питання пропонується набір варіантів відповідей; виберіть, будь ласка, ту відповідь, що у більшій мірі відповідає Вашій точці зору, і на відповідному листку відзначте його хрестиком напроти відповідного питання.

Текст опитувальника розподілу ролей у сім'ї

1. Від кого з вас залежать інтереси й захоплення сім'ї?

- А. В основному це залежить від чоловіка.
- Б. Це більшою мірою залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
- В. Це більшою мірою залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
- Г. В основному це залежить від дружини.

2. Від кого з вас більшою мірою залежить настрої у сім'ї?

- А. В основному настрої залежить від дружини.
- Б. Більшою мірою настрої залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
- В. Більшою мірою настрої залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
- Г. В основному настрої залежить від чоловіка.

3. Якщо виникне необхідність, хто з вас у першу чергу знайде, де можна зайняти велику суму грошей?

- А. Це зробить дружина.
- Б. У першу чергу це зробить дружина, але й чоловік теж.
- В. У першу чергу це зробить чоловік, але й дружина теж.
- Г. Це зробить чоловік.

4. Хто у вашій сім'ї частіше запрошує в дім гостей?

- А. Частіше запрошує чоловік.
- Б. Зазвичай запрошує чоловік, але й дружина теж.
- В. Зазвичай запрошує дружина, але й чоловік теж.
- М. Частіше запрошує дружина.

5. Кого в сім'ї більше турбує затишок і зручність вашої квартири?

- А. В основному чоловіка.
- Б. Більшою мірою чоловіка, але й дружину теж.
- В. Більшою мірою дружину, але й чоловіка теж.
- Г. В основному дружину.

6. Хто з вас частіше першим цілує й обіймає іншого?

- А. Зазвичай це робить чоловік.
- Б. Зазвичай це робить чоловік, але й дружина теж.
- В. Зазвичай це робить дружина, але й чоловік теж.
- М. Зазвичай це робить дружина.

7. Хто у вашій сім'ї вирішує, які газети й журнали виписувати?

- А. Зазвичай вирішує дружина.
- Б. Більшою мірою це залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
- В. Більшою мірою це залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
- Г. Зазвичай вирішує чоловік.

8. Із чиєї ініціативи ви частіше ходите в кіно, у театр?

- А. З ініціативи чоловіка.

- Б. В основному з ініціативи чоловіка, але буває, що й дружини.
 В. В основному з ініціативи дружини, але буває, що й чоловіка.
 Г. З ініціативи дружини.
9. Хто у вашій сім'ї грає з маленькими дітьми?
 А. В основному дружина.
 Б. Частіше дружина, але й чоловік теж.
 В. Частіше чоловік, але й дружина теж.
 Г. В основному чоловік.
10. Від кого у вашій родині залежить взаємна задоволеність інтимними відносинами?
 А. В основному це залежить від чоловіка.
 Б. Більшою мірою це залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
 В. Більшою мірою це залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
 Г. В основному це залежить від дружини.
11. Майже всі подружні пари час від часу зазнають труднощів в інтимних відносинах; як ви вважаєте, від кого це може залежати у вашій сім'ї (вільно або мимоволі) більшою мірою?
 А. Частіше від чоловіка.
 Б. Зазвичай від чоловіка, але й від дружини теж.
 В. Зазвичай від дружини, але й від чоловіка теж.
 Г. Частіше від дружини.
12. Чиї життєві принципи й правила (відношення до неправди, обов'язковість виконання обіцянок, неможливість запізньєнь й ін.) є визначальними у вашій родині!
 А. Життєві принципи дружини.
 Б. Як правило, дружини, але в деяких випадках і чоловіка.
 В. Як правило, чоловіка, але в деяких випадках і дружини.
 Г. Життєві принципи чоловіка.
13. Хто у вашій родині стежить за поведінкою маленьких дітей!
 А. В основному це робить дружина.
 Б. Частіше це робить дружина, а іноді й чоловік.
 В. Частіше це робить чоловік, а іноді й дружина.
 Г. В основному це робить чоловік.
14. Хто у вашій сім'ї ходить із дитиною в кіно, театр, на прогулянки й ін.?
 А. В основному це робить чоловік.
 Б. Частіше це робить чоловік, але й дружина теж.
 В. Частіше це робить дружина, але й чоловік теж.
 Г. В основному це робить дружина.
15. Хто у вашій сім'ї більшою мірою звертає увагу на самопочуття іншого?
 А. Чоловік.
 Б. Більшою мірою чоловік, але й дружина теж.
 В. Більшою мірою дружина, але й чоловік теж.
 Г. Дружина.
16. Уявіть собі таку ситуацію: в обох з вас з'явилася можливість перемінити роботу на більш високо оплачувану, але менш цікаву. Хто це зробить у першу чергу?
 А. Це зробить дружина.
 Б. Скоріше дружина, ніж чоловік.
 В. Скоріше чоловік, ніж дружина.
 Г. Це зробить чоловік.
17. Хто у вашій сім'ї займається повсякденними покупками?
 А. В основному чоловік.
 Б. Більшою мірою чоловік, але й дружина теж.
 В. Більшою мірою дружина, але й чоловік теж.
 Г. В основному дружина.

18. Хто у вашій сім'ї має більше підстав ображатися на байдужість, черствість, безтактність іншого?

А. Чоловік.

Б. Більшою мірою чоловік, ніж дружина.

В. Більшою мірою дружина, ніж чоловік.

Г. Дружина.

19. Якщо у вашій сім'ї виникнуть грошові труднощі, то хто – чоловік, чи жінка, займеться пошуками додаткового заробітку?

А. Це зробить чоловік.

Б. У першу чергу це зробить чоловік, але й дружина прийме в цьому участь.

В. У першу чергу це зробить дружина, але й чоловік прийме в цьому участь.

Г. Це зробить дружина.

20. Хто у вашій сім'ї планує, як і де провести відпустку

А. В основному дружина.

Б. Частіше дружина, але й чоловік бере участь.

В. Частіше чоловік, але й дружина бере участь.

Г. В основному чоловік.

21. Хто у вашій сім'ї викликає представників різних ремонтних служб і веде з ними переговори!

А. В основному це робить дружина.

Б. Частіше це робить дружина, але іноді й чоловік.

В. Частіше це робить чоловік, але іноді й дружина.

Г. Зазичай це робить чоловік.

Інтерпретація результатів методики

Обробка результатів зводиться до підрахунку, у якому ступінь тієї або іншої ролі реалізується чоловіком (або дружиною).

Нижче приводиться «ключ» методики (тобто розподіл питань по конкретних сімейних ролях).

Індекси по кожній сфері підраховуються як середнє арифметичне трьох питань.

У питаннях 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 14, 15, 17, 18, 19 першому варіанту відповіді (А) приписується 1 бал, другому (Б) - 2 бали, третьому (В) - 3 бали, четвертому (Г) - 4 бали. В інших питаннях значення приписуються у зворотному порядку, тобто в питаннях 2, 3, 7, 9, 12, 13, 16, 20, 21 (А = 4 бали, Б = 3 бали, В = 2 бали, Г = 1 бал).

Підрахунок по сферах (з першої по сьому) ведеться в такий спосіб (у дужках - номери питань, на їхнє місце треба вписати кількість отриманих по даному питанню балів):

$$1) (9 + 13 + 14) : 3 =$$

$$2) (2 + 15 + 18) : 3 =$$

$$3) (19 + 3 + 16) : 3 =$$

$$4) (20 + 8 + 4) : 3 =$$

$$5) (17 + 5 + 21) : 3 =$$

$$6) (10 + 6 + 11) : 3 =$$

$$7) (1 + 7 + 12) : 3 =$$

Чим вище бал, тим більшою мірою дана роль в опитуваній сім'ї реалізується дружиною, чим нижче - тим більше реалізується чоловіком. Якщо величина

близька до серединного значення, то дану роль обоє реалізують приблизно рівною мірою.

Найбільш повна інформація може бути отримана, якщо в опитуванні беруть участь обидва члени подружжя, тоді представляється можливість не тільки з'ясувати думку кожного з них про розподіл ролей у сім'ї, але й зіставити їхні відповіді на пропоновані питання.